

Economisch-Statistische Berichten

Gegevens over personeelsverloop

★

Dr. J. Wemelsfelder

Nederlands positie in een groeiende
wereldeconomie

(V)

★

Drs. C. J. A. Jansen

Verlaging van het woonpeil?

★

Ir. J. Sandee en Drs. R. Ruiter

Beroepseisen van de industrie-arbeider

★

Drs. W. N. Bax

De leningen van de Export-Import Bank

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2106

WOENSDAG 6 NOVEMBER 1957

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80*

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM

De Nederlandsche Handel-Maatschappij is een internationaal georiënteerde bank met een groot aantal buitenlandse vestigingen, affiliaties en vertegenwoordigingen. Zij bemiddelt bij im- en export en transitozaken en geeft inlichtingen over betalingsgewoonten en -mogelijkheden. De N.H.M. staat U ook ter zijde bij het zoeken van nieuwe zakenrelaties in het buitenland.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32
94 kantoren in Nederland

WERKTUIGKUNDIG INGENIEUR

- 35 jaar oud
- gedurende 8 jaar werkzaam bij enkele bekende machinefabrieken, zowel in de werkplaats als op de tekenkamer
- de moderne talen vloeiend sprekend

zoekt een werkring op technisch commercieel gebied.

Hoewel de mogelijkheid voor een deelname in de orde van f 150.000,— tot f 250.000,—, die later uitgebreid kan worden, aanwezig is, gaat de belangstelling in eerste instantie uit naar een werkring, die een toekomst biedt. Deze dient bij voorkeur zowel aan het technische als aan het commerciële inzicht eisen te stellen die boven het gemiddelde liggen. Brieven direct of door tussenkomst van een accountant te richten onder no. E.-S.B. 45-1, Postbus 42, Schiedam.

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam

Verzorging van
en adviezen inzake
levensverzekeringen
en pensioencontracten

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collia; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Gegevens over personeelsverloop

Sedert enkele jaren heerst er in ons land een groot en tot voor kort nog in omvang toenemend gebrek aan arbeidskrachten. Vele werknemers hebben — en dat is hun bezwaarlijk kwalijk te nemen — in de voor hen ongekend gunstige situatie op de arbeidsmarkt een mogelijkheid gezien om, door van minder naar meer biedende werkgevers te trekken, gunstiger arbeidsvoorwaarden — in de ruimste zin des woords — deelachtig te worden. En als zodanig heeft de spanning op de arbeidsmarkt ongetwijfeld bijgedragen tot een, voor het bedrijfsleven zeer kostbaar ¹⁾, omvangrijk personeelsverloop. Uit diverse onderzoeken en enquêtes — wij noemen bijv. de reeds van 1950 daterende onderzoekingen van de Stichting Textielvak naar het verloop in het Twents-Achterhoekse textielgebied ²⁾ en enquêtes van het N.I.V.E. — heeft men zich weliswaar een beeld kunnen vormen van de omvang van het personeelsverloop in bepaalde bedrijfstakken en in sommige delen van het land, aan gegevens voor de gehele industrie heeft het echter tot nu toe ontbroken.

In deze leemte wordt thans, zij het wat laat, door het Centraal Bureau voor de Statistiek voorzien. Dit bureau zal, van het eerste kwartaal 1957 af, regelmatig gegevens verzamelen, die op korte termijn een summier overzicht geven van de stand en de ontwikkeling van het personeelsverloop in de Nederlandse industrie in haar geheel en in de diverse bedrijfstakken afzonderlijk. De C.B.S.-gegevens hebben betrekking op *industriële* ondernemingen met minstens tien man personeel. Naar de totale personeelsbezetting gerekend heeft 96 pCt. van de geënquêteerde ondernemingen — omvattend ruim 10.000 bedrijven met een totale personeelsbezetting van bijna 1 mln. — zijn medewerking verleend.

Het C.B.S. heeft de ondernemingen, per vestiging, o.a. gevraagd naar de personeelsbezetting aan het begin en het einde van het verslagkwartaal en naar het aantal ge-

¹⁾ In „De Onderneming” van 5 januari en 30 maart jl. treft men hieromtrent enkele gegevens aan.

²⁾ Zie: Dr. A. L. van Schelven: „Bestrijding van arbeiderstekort en arbeidersverloop in de katoenindustrie” in „E.-S.B.” van 24 november 1954.

durende het kwartaal in dienst getreden en vertrokken personen. Onder personeelsverloop wordt dan verstaan het aantal personen, dat in de verslagperiode, om welke reden dan ook, het bedrijf waarin zij werkten, verliet, uitgedrukt in een percentage van de personeelsbezetting aan het begin van het kwartaal. De verloopcijfers omvatten

duus vertrek wegens „natuurlijke” oorzaken, wegens door werkgevers verleend en door werknemers genomen ontslag. Voorts kunnen de verlooppercentages nog worden beïnvloed door interne personeelsmutaties in de onderneming. De invloed van deze factor is echter niet groot.

In de augustus-aflevering van de „Maandstatistiek van de Nijverheid” is het resultaat van het eerste onderzoek, dat uitsluitend betrekking heeft op het eerste kwartaal 1957 en dus geen vergelijkingen in de tijd mogelijk maakt, in de vorm van een vier bladzijden beslaande tabel en een toelichting, gepubliceerd.

Hiernaast zijn enkele cijfers uit deze tabel weergegeven. Duidelijk blijkt hieruit, dat het verlooppercentage van vrouwelijke werknemers voor de industrie als geheel ongeveer tweemaal zo groot is als dat voor mannelijke werknemers. Voorts lopen de percentages voor vrouwelijke werknemers van branche tot branche over het algemeen sterker uiteen dan die hunner mannelijke collega's. Ook tussen de arbeiders en het overig personeel bestaat er een groot verschil in de omvang van het verloop.

De verloopcijfers, die het C.B.S. regelmatig zal publiceren, zijn, nog afgezien van het feit, dat zij inzicht zullen gaan geven in de ontwikkeling van het personeelsverloop in de tijd, van nut, doordat de ondernemers kunnen nagaan of het verloop in hun bedrijf gunstiger of ongunstiger is dan het branchegemiddelde en gestimuleerd door deze kennis maatregelen kunnen beramen eventuele ongunstige cijfers te verbeteren. Jammer is in dit verband, dat het C.B.S. hun voor dit laatste geen aanknopingspunt heeft kunnen geven door ook naar de oorzaken van het personeelsverloop te vragen. Daar de gegevens op korte termijn moesten kunnen worden verstrekt, was het n.l. noodzakelijk het aantal aan de bedrijven gestelde vragen te beperken.

Verloopcijfers eerste kwartaal 1957

(in pCt. van de personeelsbezetting)

Bedrijfsklasse	Arbeiders		Overig personeel	
	man-nen	vrou-wen	man-nen	vrou-wen
Vervaardiging van aardewerk, glas, kalk, stenen	10	16	2	5
Bewerking van diamant enz.	5	4	—	16
Grafische nijverheid	5	17	3	9
Chemische nijverheid	8	17	3	8
Bewerking van hout, kurk, stro ..	10	19	2	8
Kleding	10	12	4	7
Wasserijen	11	19	3	6
Leder- en rubbernijverheid	8	14	3	7
Mijnbouw, veenderijen, zoutontginning enz.	4	10	1	1
Metaalnijverheid, scheeps-, vliegtuig- en wagenbouw	8	15	3	7
Papierenijverheid	8	19	2	5
Textielnijverheid	6	11	3	6
Gas-, elektriciteits- en waterleidingbedrijven	6	7	2	6
Bereiding van voedings- en genotmiddelen	11	26	3	7
Totaal	8	15	3	7

INHOUD

	Blz.		Blz.
Gegevens over personeelsverloop	935	De leningen van de Export-Import Bank, door Drs. W. N. Bax	947
Nederlands positie in een groeiende wereldeconomie (V), door Dr. J. Wemelsfelder	936	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	949
Verlaging van het woonpeil?, door Drs. C. J. A. Jansen	942	Notities:	
Beroepseisen van de industrie-arbeider, door Ir. J. Sandee en Drs. R. Ruiter	944	Het Franse alcoholverbruik	941
		De Amerikaanse automarkt	946

Schrijver sluit zijn beschouwingen over Nederlands positie in een groeiende wereldeconomie af met enkele kantekeningen over de vraag hoe deze positie kan worden versterkt en verbeterd. Afhankelijk van de omvang van het weglekken van de welvaart, zal ons financieel economisch beleid conservatiever moeten zijn dan in onze afzetlanden. De internationale positie van ons land is, naar uitvoerig wordt uiteengezet, gebaat bij een hoog investeringsniveau en een hoge spaargraad. Landen met een hoog technisch niveau dienen steeds meer produkten met een hoog vernuftgehalte te produceren. Om deze verschuiving van het voortgebrachte goederenpakket mogelijk te maken dienen de produktiefactoren zich gemakkelijk van de ene naar de andere bedrijfstak te kunnen verplaatsen en moet het technisch kunnen worden verhoogd. Als laatste factor die tot verbetering onzer positie kan bijdragen, noemt schrijver de in het buitenland genomen maatregelen, die de invoer aldaar kunnen opvoeren.

Nederlands positie in een groeiende wereldeconomie

(V)

Het binnenlandse expansietempo.

Na alle voorafgaande beschouwingen rijst thans de vraag: hoe kan onze positie in het internationaal economisch verkeer worden versterkt en verbeterd? Wij zouden hierover na de gegeven analyse in een achttal punten de volgende kantekeningen kunnen maken.

1. Wat het monetaire of conjuncturele aspect betreft is uit de gegevens gebleken, dat een te gemakkelijke financieel-economische politiek, die in sterkere mate dan het buitenland infleert, betrekkelijk snel van invloed is op de exportpositie. Dit vereist een zorgvuldig monetair beleid. Indien zich de ongunstige omstandigheid voordoet, dat een deel van ons groeiend inkomen in de vorm van een ruilvoetverslechtering moet weglekken, teneinde onze exportprestaties op te kunnen voeren, die weer moeten dienen om de toenemende import te financieren, betekent dit dat de toename van de effectieve geldcirculatie in ons land geringer zal moeten zijn dan de toename van de effectieve geldcirculatie in het buitenland, teneinde op deze wijze de ruilvoetverandering tegenover het buitenland tot stand te brengen, onder handhaving van een evenwichtige betalingsbalans.

Indien bijv. in dit geval het buitenland een politiek van prijsstabilisatie zou volgen, zou Nederland — om zijn betalingsbalans in een groeiende nationale en internationale economie in evenwicht te houden — de stijging van de arbeidsproductiviteit slechts gedeeltelijk in een stijging van geldlonen mogen omzetten. Een en ander komt er met andere woorden op neer, dat ons financieel-economisch beleid dan x pCt. conservatiever zal moeten zijn dan gemiddeld in onze afzetlanden het geval is. Deze x pCt. wordt bepaald door de omvang van het „weglekken” van welvaart. Een en ander wordt geaccentueerd door het feit dat toepassing van invoerbelemmeringen in geval van nood voor ons land veel schadelijker is dan voor een land, waar de import een veel geringer aandeel vormt van het nationaal produkt.

2. Ook de structurele veranderingen, die nodig zijn om het ontwikkelings- en veranderingstempo op de wereldmarkt te volgen, kunnen door een bepaald beleid worden bevorderd

of geremd. De structurele verschuivingen in de wereldhandel blijken vooral in de richting te gaan van een verminderde betekenis van consumptiegoederen naar een grotere betekenis van investeringsgoederen. Indien men een politiek voert, gericht op een hoog spaar- en investeringsniveau, begunstigt men daarmee vooral die industrieën, die juist op de exportmarkt grote mogelijkheden hebben en bevordert men een aanpassing aan het structuurveranderingsproces. Het blijft immers nog altijd waar, dat industrieën met een ruime „home market” zich het gemakkelijkst kunnen wapenen door een aanval op de exportmarkt. Een verruiming van de binnenlandse markt bevordert de specialisatie en daarmee de concurrentiemogelijkheden tegenover het buitenland.

Uit de in bijdrage no. III gegeven cijfers kwam in dit opzicht naar voren dat er voor onze economie nog wel ruimte zou zijn voor verdere aanpassing aan de structuurveranderingen in de wereldeconomie. Het einde van dit zich in snel tempo voltrekkende structuurveranderingsproces is voorlopig nog niet in zicht.

3. Er is nog een reden waarom juist de internationale positie van ons land gebaat is bij een hoog investeringsniveau en een daarbij horende hoge spaargraad. Wanneer de spaargraad het investeringsniveau bepaalt en het investeringsniveau het groeitempo; wanneer voorts van een groeitempo van x pCt. in Nederland relatief meer naar het buitenland zou weglekken dan van hetzelfde groeitempo van x pCt. in het buitenland naar ons land, betekent een en ander dat onder deze omstandigheden slechts door een relatief hogere spaargraad in Nederland eenzelfde economisch resultaat in de vorm van een groeiende welvaart per hoofd kan worden bereikt als in het buitenland.

Het verband tussen kapitaalvorming en produktie in ons land blijkt niet veel af te wijken van dat in andere landen. In onderstaande tabel ziet men het verband tussen kapitaalvoorraad en produktie in ons land na de eerste en de tweede wereldoorlog ¹⁾.

¹⁾ Uitgewerkt aan de hand van gegevens berekend en beschikbaar gesteld door J. C. de Bruine, ec. cand.

TABEL 1.

Verhouding kapitaal: produktie in Nederland na de twee wereldoorlogen

vooorlogse jaren	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
coëfficiënt	3,6	3,6	3,5	3,5	3,3	3,3	3,2	3,2
na-oorlogse jaren	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
coëfficiënt	3,6	3,6	3,2	3,1	3,1	3,1	3,0	3,0

Men ziet dat de coëfficiënt schommelt tussen 3 en 3,6. De daling in de loop van de hausse wijst op een volledige bezetting van het produktie-apparaat. Men kan dan ook stellen, dat in de eerste jaren van de hierboven gegeven twee hausseperioden de coëfficiënten een enkel punt te hoog zijn. Dit verband wijkt dus niet sterk af van wat men ook voor andere landen heeft gevonden. Alle onderzoeken naar de verhouding tussen kapitaalvoorraad en produktie in het buitenland komen eveneens terecht op een kapitaal/produktie-coëfficiënt van 3 à 4. Om een waarde van f. 1.000 aan goederen te produceren is dan een kapitaal van f. 3.000 à f. 4.000 nodig.

Uitgaande van een „capital/output ratio” van ongeveer 3 voor Nederland weet men dus tevens hoeveel besparingen (in pCt. van het nationaal inkomen) nodig zijn om een bepaalde expansie te bewerkstelligen. Indien 10 pCt. van het nationaal inkomen wordt bespaard, kan ongeveer een produktievergroting van 3,3 pCt. (10 : 3) worden verkregen. Iedere ruilvoetverslechtering van x pCt., waardoor welvaart weglekt, zou kunnen worden gecompenseerd door

een extra spaarprestatie van $\frac{10}{3} \times \frac{1}{2} \times x = 1,7 \times x$ pCt.

(= capital/output ratio vermenigvuldigd met het percentage dat de import uitmaakt van het nationaal produkt, vermenigvuldigd met de ruilvoetverslechtering). Immers, hierdoor wordt het weglekken van welvaart gecompenseerd door een hoger groeitempo; waardoor welvaart wordt gecreëerd²⁾.

Wanneer wij voor de afgelopen periode de spaarprestaties van Nederland met die van andere Westeuropese landen vergelijken, mogen wij niet ontevreden zijn. In onderstaand overzichtje zijn de cijfers hierover weergegeven. Tevens zijn de resultaten van enkele centraal geleide huishoudingen vermeld, waar de spaarprestaties niet langs „democratische” weg tot stand komen (d.w.z. niet worden bepaald door de autonome beslissingen van de consumenten om het inkomen op een bepaalde wijze tussen besparingen en consumptie te verdelen), maar door de centrale overheid worden afgedwongen.

Twee dingen vallen uit het staattie op. In de eerste plaats, dat Nederland in de afgelopen jaren tot de beter geclassi-

²⁾ Theoretisch is dit niet helemaal juist omdat van de door een hogere spaargraad bereikte hogere groei weer een deel naar het buitenland weglekt; men zou bij een juiste formulering dus een soort multiplierformule krijgen. Deze uitwerking moge hier verder achterwege blijven.

TABEL 2.

Netto-investeringen in vast kapitaal in pCt. van het netto-nationaal inkomen a)

	Westeuropese landen							Centraal geleide landen
	W.-Dld.	Ned.	Denem.	Italië	Zweden	Frankr.	Engel.	(Sovjet-Unie en satelliet-landen)
1950	14	11	12	11	10	7	5	ca. 25 pCt. per jaar (gemiddeld)
1951	14	10	13	11	9	8	5	
1952	13	11	13	12	9	7	5	
1953	14	11	13	12	10	7	6	
1954	15	13	13	12	11	8	6	

a) Ontleend aan E.C.E. Economic Survey 1955. De cijfers betreffen de netto-investeringen in vaste kapitaalinstallaties. Deze schijnen voor ons doel meer geëigend dan de spaarcijfers.

ficeerde spaarlanden van Europa behoorde. In de tweede plaats dat onze besparingen en die van alle andere Westeuropese landen niet in de schaduw kunnen staan van die in het Oosteuropese blok. Het is dan ook geen wonder, dat de expansie zich daar in een verhoudingsgewijs haast gigantisch tempo voltrekt. Dit laatste aspect is misschien wel het meest benauwende. Indien wij — thans als deel van West-Europa — ons die spiegel voorhouden, dan moeten wij met schrik ontdekken hoezeer wij bezig zijn relatief te verzwakken in verhouding tot onze nog voortdurend snel in kracht toenemende Slavische burenen in het Oosten. Naast het feit dat onze (Nederlandse) prestaties relatief groter moeten zijn dan in het buitenland, komt ook — wellicht meer spectaculair — het probleem van het absolute verschil in ontwikkelings-tempo, vergeleken met het expansietempo bij onze politieke antipoden.

Wanneer wij de trotse woorden aan de Afsluitdijk: „Een volk dat leeft, bouwt aan zijn toekomst” in moderne zin zouden vertalen, zouden wij moeten zeggen: „Een land dat leeft, zorgt voor een hoog investeringsniveau”. Het is economisch gezien onverschillig waar de besparingen vandaan komen. Tot nu toe zijn de niet uitgekeerde winsten de belangrijkste financieringsbron geweest van de netto industriële investeringen. Indien men de winstmarges aantast en uitkeert in de vorm van hogere lonen en deze hogere lonen niet tot equivalent hogere besparingen leiden, doch consumptief weglekken, slacht men de kip met de gouden eieren. Met dit dilemma zullen wij in de toekomst steeds meer worden geconfronteerd. Enerzijds de „short-term view” — vaak geïnspireerd door politieke omstandigheden of acties van „pressure groups” — die tot een hoge consumptie maar een laag groeitempo leidt; anderzijds de „long-term view” die een laag consumptieniveau maar een hoog groeitempo impliceert³⁾.

Specialisatie.

4. Als vierde punt kan de specialisatie uiteraard niet onvermeld blijven. Ieder land zal die goederen moeten voortbrengen, die verhoudingsgewijs op de wereldmarkt het meest schaars zijn. Men stelt wel eens, dat dit voor een land als het onze ook zou neerkomen op kapitaalintensief (in tegenstelling tot arbeidsintensief) voortgebrachte produkten, gegeven immers onze relatief grote welvaart en de grote hoeveelheid beschikbaar kapitaal per hoofd van de bevolking. Echter dit desideratum kan dan alleen betrekking hebben op goederen, die slechts op één manier — de kapitaalintensieve — kunnen worden geprodu-

³⁾ Helaas zijn de krachten die de „short-term view” inspireren in het algemeen door de structuur van onze maatschappij aanzienlijk sterker dan de krachten van de „long-term view”. Dr. W. Drees Jr. heeft in zijn proefschrift en in zijn preadvies (1957) voor de Vereniging voor Staathuishoudkunde duidelijk geanalyseerd hoe ongelukkig onze maatschappij in dit opzicht is georganiseerd. Het parlement, de „pressure groups” en de administratie fungeren alle op hun beurt als een gevaarlijke vijfde colonne in de realisatie van de „long-term view”.

ceerd, omdat men alleen onder die specifieke omstandigheden (door het verhoudingsgewijs goedkope-kapitaal) speciale voordelen heeft tegenover gebieden, die krap in hun (dus relatief dure) kapitaal zitten. Wanneer men echter alle mogelijke industrieproducten de revue laat passeren, ontdekt men dat er praktisch geen goederen zijn, die alléén maar op één manier — de kapitaalintensieve — kunnen worden voortgebracht. Een typisch voorbeeld van een produkt, dat eenzijdig met een dergelijke produktiemethode kan worden voortgebracht, vormt mogelijk de door hydro-elektrische waterkrachtcentrales opgewekte energie. Deze speelt echter in het internationale handelsverkeer nauwelijks een rol.

Meestal vindt men, dat de goederen zowel met veel als met weinig kapitaal kunnen worden geproduceerd. In dit geval kan men dus niet op grond van zijn relatieve kapitaalovervloed (of in het omgekeerde geval arbeidsovervloed) internationaal specialiseren. Zo resteert dus als bron van specialisatie voornamelijk de tweede categorie van producten, waarin veel ervaring, technisch kunnen en vernuft zijn verwerkt. Het zijn de noviteiten, de ingenieusheid, en de ervaring, die de economische voorsprong op andere landen bepalen. Ook hier geldt het normale principe, dat naarmate deze eigenschappen of kwaliteiten schaarser zijn, de prijs die hiervoor wordt betaald, hoger is.

De verschuiving in het wereldhandelsverkeer van wat wij noemden „statische” naar „dynamische” produkten hangt dan ook mede en misschien zelfs vooral samen met een verschuiving in het „vernufthalte” van de verhandelde goederen. Landen, die een onvoldoende niveau van technisch kunnen hebben bereikt, zullen de goederen met een laag vernufthalte gaan maken (zoals de klassieke voorbeelden op het terrein der eenvoudige weefsels, garens etc.), terwijl de landen met hoger technisch kunnen hierop — willen zij niet van de wereldmarkt worden verdrongen — slechts kunnen reageren door de produktie en de handel in deze produkten prijs te geven, d.w.z. door steeds minder goederen met een laag en steeds meer produkten met een hoog vernufthalte te fabriceren. De geschetste verschuiving van goederen met een laag vernufthalte naar goederen met een hoog vernufthalte loopt waarschijnlijk parallel met de reeds beschreven verschuiving van consumptie- naar investeringsgoederen. Om deze verschuiving in het voortgebrachte goederenpakket mogelijk te maken, moet aan twee voorwaarden worden voldaan, nl.:

a. de mogelijkheid moet aanwezig zijn voor de produktiefactoren (het gaat hier voornamelijk om arbeid) om vlot en soepel van de ene bedrijfstak naar de andere bedrijfstak over te gaan;

b. er dient voortdurend een opvoering, resp. uitbreiding plaats te vinden van de prestaties van het in het land aanwezige technische „kunnen”.

Het loont de moeite deze twee voorwaarden voor een dynamische aanpassing aan een snel veranderende wereldmarkt nog eens apart te bezien.

Aanpassingsmogelijkheden van de produktiefactoren.

5. Het bovenstaande leidt tot een vijfde punt, nl. de noodzaak voor de produktiefactoren om zich snel te kunnen verplaatsen van relatief in betekenis afnemende bedrijfstakken naar die van toenemende betekenis. Op alle mogelijke manieren kan deze beweeglijkheid worden belemmerd. Zo kunnen de vakverenigingen in een bepaalde bedrijfstak de toelating van arbeiders uit een andere bedrijfstak tegenhouden.

Ofwel een van bovenaf geregelde algemene fixatie van de lonen op een bepaald niveau kan voor de arbeiders de prikkel wegnemen om over te gaan naar die bedrijfstakken, waar bij een vrije loonvorming de lonen normaliter sneller zouden toenemen dan in andere bedrijfstakken. Verder kunnen invoerrechten bedrijfstakken kunstmatig beschermen en daardoor de overgang van arbeiders naar andere bedrijfstakken belemmeren.

Nu verliest men nogal eens uit het oog, dat alle hier genoemde (en analoge) gevallen, die op welke wijze dan ook de mobiliteit van de arbeid belemmeren, in hun uiteindelijk economisch effect kunnen worden gelijkgesteld aan de ongunstige invloed, die van invoerrechten op de welvaart uitgaat. Invoerrechten zijn immers juist schadelijk, omdat zij de overgang van de ene bedrijfstak naar de andere belemmeren. Wil men tot het optimaal mogelijke profiteren van de voordelen van internationale handel, dan zal men moeten zorgdragen, dat aan de diverse voorwaarden wordt voldaan voor een soepele adaptatie van de produktiefactoren aan snel wijzigende omstandigheden in de wereld-economie. In dit opzicht kan onze economie niet dynamisch genoeg zijn.

Een politiek van globale loonfixatie heeft het gevaar in zich, dat geen prikkels worden gecreëerd, die een overgang van arbeiders van statische naar dynamische bedrijfstakken bevorderen. Hoe meer arbeiders door overheids- of vakverenigingsmaatregelen aan een bepaalde bedrijfstak gebonden worden die zonder deze maatregelen naar een andere bedrijfstak zouden migreren, hoe „protectie-tischer” het effect. Een politiek van loondifferentiatie schijnt echter moeilijk mogelijk in een overspannen economische atmosfeer, waar vrije loonvorming zou kunnen ontaarden in een concurrerende race tussen de bedrijfstakken onderling om hogere lonen. Ook in dit opzicht schijnt een lichte deflationistische politiek bepaalde gunstige kanten te hebben. Hoe dit ook zij, men krijgt de indruk dat in de loonvorming in ons land nog zekere reserves aanwezig moeten zijn voor een grotere dynamisering van ons economisch proces.

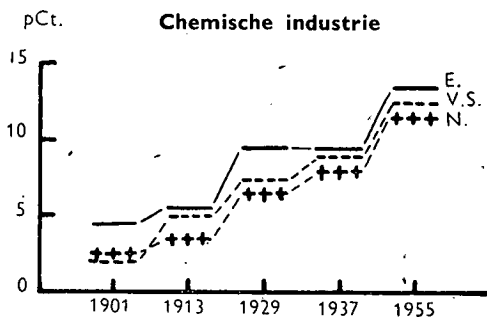
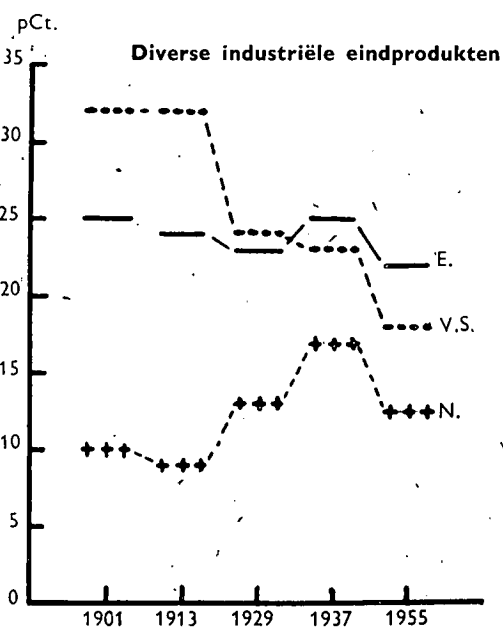
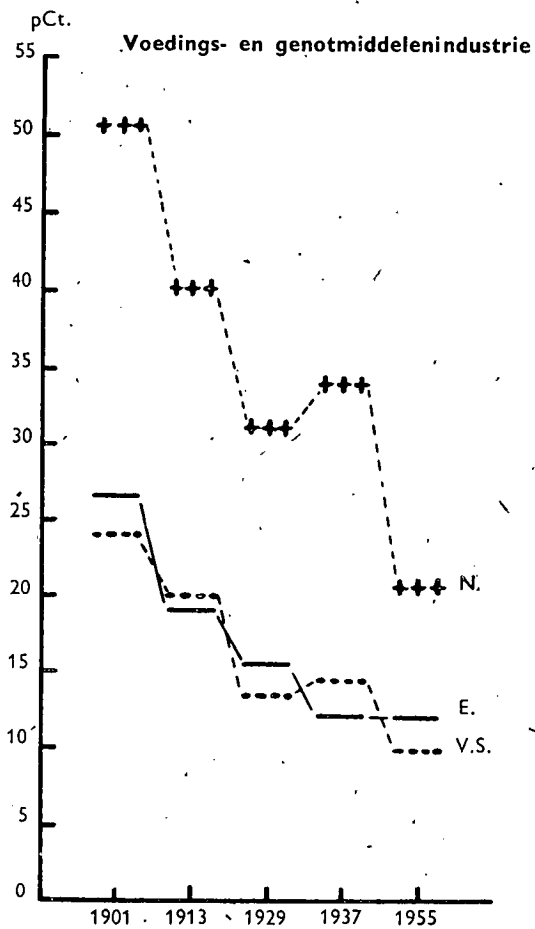
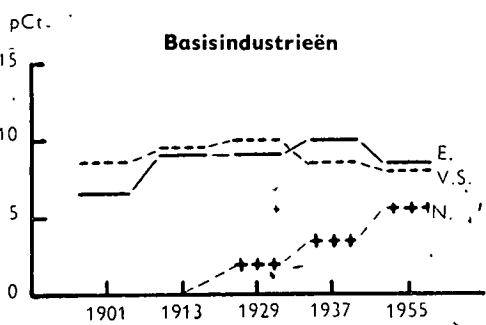
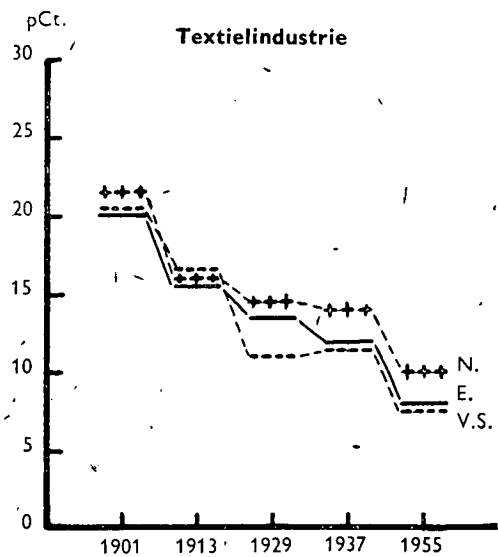
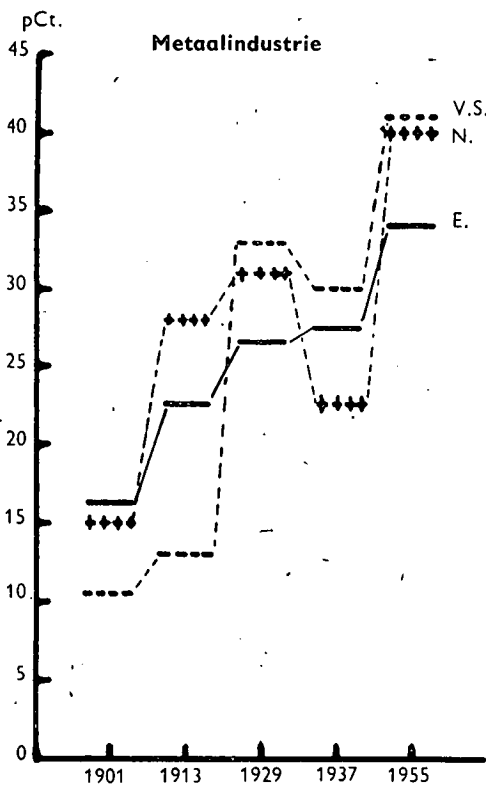
Overigens moet men deze zaken niet dramatiseren. In onderstaande grafiekjes zijn de structuurveranderingen in de Nederlandse industrie met die in West-Europa (waarin Duitsland, Engeland en Frankrijk uiteraard zeer zwaar meewegen) en in de Verenigde Staten vergeleken.

Men ziet hier de ontwikkeling van het aandeel van de verschillende bedrijfstakken in de totale industriële produktie in de drie gebieden (E = Europa, N = Nederland en V.S. = Verenigde Staten). Er blijkt uit, dat in vergelijking tot andere landen de dynamiek van onze economie bevredigend is. De opvatting der pessimisten, die menen dat onze industrialisatie nog maar in de kinderschoenen staat, komt door deze grafiekjes in een bijzonder daglicht te staan. Weliswaar blijkt het tempo dezer relatieve veranderingen in de Verenigde Staten hoger te liggen dan in ons land, doch deze maatstaf is als vergelijkingsbasis ook wel wat hoog gegrepen.

Aandeel van elke sector in de totale industriële produktie in Nederland, West-Europa en de Verenigde Staten in een reeks van jaren a)

N = Nederland.
E = Europa.
V.S. = Verenigde Staten.

a) Berekend uit: „Industrial production in Western Europe and the U.S.A., 1901-1955”, Banca Nazionale del Lavoro, 1e kw. 1957.

Al kan de dynamiek van onze economie niet hoog genoeg worden opgevoerd, en al is er misschien nog ruimte voor een verdere vergroting, er is geen reden de ontwikkeling in het verleden met een treurend oog te bezien.

Invoerrechten.

6. Hoe is het nu gesteld met een andere factor, waarmee men de dynamisering van het economisch proces kan beïnvloeden, de invoerrechten? Nederland pocht graag op zijn geringe protectie, en met name op zijn laag niveau van invoerrechten. Inderdaad is (althans momenteel) ons invoerrechtenniveau betrekkelijk laag in vergelijking met andere landen. Hoe is het echter gesteld met de invoerrechtenstructuur? Wanneer wij de invoerrechtenstructuur bezien in het licht van onze indeling: „dynamische”, „statische” en „achterblijvende” produkten, komen enkel interessante dingen aan het licht. Zeer globaal kan men namelijk het gemiddelde invoerrecht over deze drie categorieën als volgt berekenen:

TABEL 3.

„Achterblijvende” produkten	Tarief a)
Textielprodukten e.d.	18 pCt.
Diverse produkten (papierwaren, schoeisel, glas en glaswaren, houtwaren e.d.)	15 pCt.
„Dynamische” en „statische” produkten	
Elektrotechnische produkten	10 pCt.
Transport- en vervoermiddelen e.d.	10 pCt.
Machines, instrumenten e.d.	6 pCt.
Chemische produkten	5 pCt.
Metalen en metaalprodukten	4 pCt.

a) Berekend uit: „Tarief voor invoerrechten”, Nederlandse Staatswetten Editie Schuurman en Jordens No. 100a. De cijfers zijn ongewogen gemiddelen. Men moet deze dan ook veeleer als indicatie dan als exacte maatstaf hanteren.

De invoerrechtenstructuur (aannemende dat men nu eenmaal invoerrechten zou willen blijven handhaven) is dus precies tegengesteld aan wat zij zou moeten zijn, indien een politiek zou worden gevoerd, gericht op dynamisering van Nederlands economische structuur.

Een dynamische economische politiek vereist, dat juist de invoer van produkten met relatief laag „vernunftgehalte” zoveel mogelijk wordt gestimuleerd, teneinde te bevorderen dat de binnenlandse produktiestructuur zich onder deze druk van buitenaf kan aanpassen aan nieuwe groeiende economische verhoudingen. Ook hier is de voor de hand liggende remedie, die van een hoog invoerrecht voor een relatief van minder betekenis wordende bedrijfstak, niet de voor het economische organisme meest geschikte. Integendeel, het werkt als een toxicum, dat op de lange duur verslappend en verlamdend gaat werken.

Door een wijziging van onze invoerrechtenstructuur — daarbij minder lettend op de positie van in betekenis verminderende bedrijfstakken, doch meer oog hebbend voor het gisting- en veranderingsproces, waarin de wereld-economie verkeert — zou een groter adaptatievermogen van de Nederlandse economie kunnen worden verkregen. Het laat zich niet aanzien dat het nieuwe Euromarkt-tarief in dit opzicht een nieuwe situatie zou creëren.

Verhoging van het technisch kunnen.

7. Als andere voorwaarde voor aanpassing aan resp. vooruitlopen op de veranderingen in de wereldeconomie, noemen wij de noodzaak tot verhoging van het technisch „kunnen”. Op zichzelf kan men stellen, dat hier voor zover mogelijk de nodige aandacht reeds aan wordt besteed. Het is hier vóór alles een kwestie van opleiding, training en wetenschappelijk onderzoek. Wanneer wij dan ook verder alle overbekende moeilijkheden, samenhangend met het feit dat in ons land een betrekkelijk gering percentage van

het nationaal inkomen aan technische research wordt besteed, terzijde laten, moet nog op één aspect de aandacht vallen, waaraan men doorgaans oppervlakkig voorbijgaat. Het heeft weinig zin het Nederlandse intellect te trainen, te oefenen, of kostbare laboratoria ter beschikking te stellen en nieuwe technische hogescholen te openen, indien de beloning zodanig is, dat landen met hoger loonniveau deze werkkrachten kunnen weggopen. Juist het super-intellect vormt immers de alpha en de omega van de economische ontwikkeling in een land. Het is de gist zonder welke het deeg nimmer kan rijzen.

Wij leven wat dit betreft feitelijk in een vreemde situatie. Economische expansie komt in belangrijke mate neer op „external economies”, d.w.z. op een proces waarbij ieder voordeel nieuwe voordelen creëert, en dit tot in het oneindige. Het land dat in dit opzicht de grootste voorsprong heeft (de Verenigde Staten), bezit, doordat het in dit proces het verst is voortgeschreden, potentieel de mogelijkheden deze voorsprong ten koste van andere landen nog verder te vergroten door die hooggekwalificeerde werkkrachten in andere landen weg te kopen, die de technische expansie zowel in die landen als in de Verenigde Staten verder kunnen aanwakkeren. Wanneer deze weggoperij op grote schaal zou gebeuren, zou de voorsprong van de Verenigde Staten groter worden, terwijl in de economisch „lager” ontwikkelde landen de „external economies” tot stilstand zouden kunnen komen of in het ergste geval zelfs zouden kunnen omslaan in „external diseconomies”. De opwaarts gerichte spiraal zou in een neerwaarts gerichte overgaan. Het is moeilijk om na te gaan, of de uittocht van technisch super-intellect reeds grote vormen heeft aangenomen. Men moet hierbij immers in aanmerking nemen, dat reeds een minimale emigratie onevenredig grote gevolgen heeft ⁴⁾.

Deze emigratiefactor dient dan ook nauwlettend te worden gevolgd. In dit opzicht zou kunnen worden overwogen in hoeverre in ons land het dynamisch creatieve intellect, meer dan thans het geval is, zou moeten worden vertroeteld en verwend door het toekennen van subsidieën boven het normale salaris, teneinde te voorkomen dat financiële prikkels oorzaak van vertrek kunnen vormen. (De technische details van zulk een subsidieregeling mogen hier onbesproken blijven).

Economisch zijn deze subsidieën, indien het gevaar voor het weggopen van super-intellect te grote vormen zou aannemen, volkomen verantwoord en passen zij in een naar optimale welvaart strevende economie. Indien immers deze subsidieën dienen om te voorkomen, dat „external economies” overgaan in „external diseconomies”, zijn zij economisch gezond. Het lijkt dan ook-zaak deze laatste mogelijkheid — indien hier serieuze problemen zouden gaan ontstaan — niet bij voorbaat uit te sluiten indien het erom gaat Nederlands positie in de wereldeconomie te verbeteren of te handhaven. Aan deze aspecten van onze aanpassing aan het wereldeconomische gebeuren is tot nu toe nog wel heel weinig aandacht besteed.

⁴⁾ Hoewel dit wat terzijde is, vormt een aardig voorbeeld van intellectuele zelfamputatie de ontwikkeling van de eens bloeiende economische wetenschap in Oostenrijk. Sinds Oostenrijk toentertijd willens en wetens drie hoogleraren (Haberler, Hayeck en Schumpeter) deed emigreren, is de economische wetenschap daar nooit meer van enige betekenis geweest; de ontwikkeling stagneerde niet alleen: zij viel bijna terug tot het absolute nulpunt. Wat voor de economische wetenschap geldt, geldt evenzeer of wellicht nog sterker voor andere takken van wetenschap en wetenschappelijk onderzoek.

(Advertentie)

Opvoering van het importerend vermogen in het buitenland.

8. Als laatste factor die kan bijdragen tot de verbetering van onze positie in het internationaal economisch verkeer moeten natuurlijk genoemd worden al die maatregelen in het buitenland getroffen die de import daar kunnen opvoeren.

Integratie in de meest ruime zin van het woord door afschaffing van invoerrechten en andere handelsbarrières kan onze economie tot grote steun zijn. Het is maar al te waar, dat wij als klein land meer last van een invoerrecht van

Het Franse alcoholverbruik

Het gemiddeld jaarlijks zuiver alcoholverbruik bedraagt in Frankrijk per hoofd der volwassen bevolking ruim 30 liter. In Italië, dat de tweede plaats onder de alcoholverbruikende landen inneemt, ruim 14 liter, in Zwitserland 12 liter en in Engeland en de Verenigde Staten iets minder dan 9 liter. Door het hoge alcoholverbruik in Frankrijk lijden, aldus „Réalités” van september jl., naar schatting 1,5 mln. Fransen aan de schadelijke gevolgen daarvan voor hun gezondheid. De materiële consequenties zijn moeilijk in hun totaliteit te ramen. De Overheid geeft in verband met overmatig alcoholverbruik in Frankrijk jaarlijks Ffr. 215 mrd. uit aan ziekenhuiskosten en uitkeringen ingevolge sociale verzekeringen. In de particuliere sfeer komen daar de uitkeringen van levensverzekeringen, kosten van ziekteverzuim, verkeers- en bedrijfsongevallen nog bij. Volgens het „Comité National de Défense contre l'Alcoolisme” belopen de uitgaven voor alcoholhoudende dranken en tégen het alcoholisme te zamen meer dan Ffr. 1.000 mrd. Ruim 10 pCt. van het nationaal inkomen wordt door de gezinshuishoudingen voor alcoholhoudende dranken besteed. Indien de bovengenoemde Ffr. 215 mrd. in investeringen zouden worden omgezet, dan zouden deze daarmee 46 pCt. toenemen. Als bovendien de op productie en verkoop van alcoholhoudende dranken gerichte activiteiten in een andere richting zouden worden aangewend, dan zou daaruit naar schatting een verhoging van de levensstandaard — voor zover men in Frankrijk nog van een „levensstandaard” mag spreken, indien de wijn niet meer in het consumptiepakket zou voorkomen — met 11 à 15 pCt. kunnen resulteren, nog ongeacht de daardoor te bereiken verlaging van het arbeidsverzuim en de verbeterde arbeidsprestaties, welke bij een geringer alcoholverbruik zouden kunnen worden bereikt.

x pCt. in het buitenland hebben dan omgekeerd het buitenland van een door ons geheven recht van dezelfde omvang. Men mag aannemen, dat het invoerrechtensysteem, elders toegepast, onze ruilvoet ongunstig beïnvloedt (wij moeten nu eenmaal exporteren en zijn zodoende gedwongen door een lagere prijs — dus door ruilvoetverslechtering — de invoerrechten elders voor onze rekening te nemen). Omgekeerd vertegenwoordigt onze markt voor de wereld economie als geheel geen belang, zodat onze invoerrechten geen ruilvoetverbetering ten gunste van ons land kunnen forceren. Het zijn druppels die de oceaan niet beroeren.

Ook hier geldt dus weer, dat om eenzelfde economisch resultaat te verkrijgen, wij meer moeten presteren dan het buitenland, omdat wij ook compensatie moeten vinden voor de roofofbouw van anderen op onze economie. Deze roofofbouw wordt bovendien nog versterkt door het feit dat de belemmeringen elders doorgaans hoger zijn dan hier te lande het geval is en bovendien onze welvaart in veel sterkere mate van internationale handel afhankelijk is. Betrekkelijk grote offers zijn dan ook gerechtvaardigd om deze roofofbouwers op onze welvaart tot een andere internationale economische politiek te brengen.

Besluit.

„En die de twee talenten ontvangen had, kwam ook tot hem en zeide: Heere, twee talenten hebt Gij mij gegeven; zie, andere twee talenten heb ik boven die gewonnen”. Zijn Heer zei tot hem: „Wel, gij goede en getrouwe dienstknecht, over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal ik U zetten” ⁵⁾.

Wanneer wij in het licht van deze gelijkenis het werken en zwoegen van Nederland in de wereld toetsen, dan kunnen wij na de voorafgaande analyses zeggen, dat de weinige talenten die wij ter beschikking hadden, in luttele jaren zijn vermeerderd.

Wij zijn niet als de dienstknecht, die zijn talent in de akker begroef en daarom volgens het Bijbelwoord in de buitenste duisternis werd uitgeworpen. In tegendeel, met het weinige waarmee wij startten, blijkt, zoals onze te lang geworden analyse aantoonde, efficiënt en redelijk doeltreffend te zijn gewoekerd. Niettemin, ondanks ons woekeren met de luttele ons gegeven talenten blijken er toch nog oneffenheden en schijnen nog niet alle mogelijkheden uitgeput en uitgebuit te zijn.

Naast de dynamiek van de Nederlandse ondernemer, ingenieur en arbeider blijft het economisch beleid mede een belangrijke determinant voor de bijdrage van onze internationale economische relaties aan de eigen welvaart. Vooral de „long-term view” in het te voeren beleid zal, zoals wij trachtten aan te geven, uiteindelijk mede bepalend zijn voor de score in deze moeilijke hordenloop.

⁵⁾s-Gravenhage.

Dr. J. WEMELSFELDER.

⁵⁾ Mattheus 25:22.

Voor de oorlog bestond in Nederland een nauw verband tussen inkómen en huur. Sinds de huurfixatie van 1940 wordt de huur evenwel mede bepaald door het overheidsbeleid. Uitgedrukt in guldens van 1939 bedraagt de huur van vooroorlogse woningen thans slechts 64 pCt. van de huur van 1939. Schrijver drukt vervolgens de huren van nieuwgebouwde woningen uit in guldens van 1939 en vergelijkt deze met de huren, die voor de oorlog moesten worden betaald. Zou het verband tussen inkomen en huur, dat in 1939 gold, thans nog bestaan, dan leidt een ruwe berekening tot het resultaat, dat in 1956 de gemiddelde huur van de Amsterdamse en Haarlemse woningvoorraad 40 pCt. bedroeg van het bedrag, dat op grond van het vooroorlogse bestedingspatroon voor woninghuur beschikbaar zou zijn geweest. Schrijver stelt de vraag, welke consequenties dit heeft voor de ontwikkeling van het woonpeil, dat via de bouwkosten met het huurpeil samenhangt.

Verlaging van het woonpeil?

Uit discussies over het huurpeil blijkt, dat wijdverbreid de opvatting heerst, dat voor de oorlog een nauw omschreven verband bestond tussen het inkomen, dat iemand genoot, en het bedrag, dat hij betaalde aan woninghuur. Door sommigen wordt gesteld, dat het bedrag, dat aan woninghuur besteed werd, een vijfde deel van het inkomen bedroeg; anderen stellen dit op een zevende deel van het inkomen.

Statistisch onderzoek heeft uitgewezen, dat deze mening omtrent een nauw verband tussen inkomen en huur inderdaad juist is, maar dan met dien verstande, dat het niet ging om een vast gedeelte van het inkomen, maar om een percentage, dat afnam bij het stijgen van het inkomen. Uit een te Amersfoort ingesteld onderzoek ¹⁾ bleek bijv., dat in 1939 het percentage bij lage inkomens (f. 1.000 per jaar) 19,4 bedroeg om af te nemen tot 12,5 pCt. bij een inkomen van f. 8.000. Een artikel van Drs. A. de Klerk van het Nederlandsch Economisch Instituut (zie „E.-S.B.” van 27 juni 1956) gaf weer een andere benadering van dit vraagstuk. Daarin werd het verband onderzocht tussen het *gemiddelde* inkomen per hoofd in een aantal gemeenten, i.c. 17 gemeenten in westelijk Nederland, en de gemiddelde huur of huurwaarde van de woningvoorraad in deze gemeenten.

Dit laatste onderzoek biedt een goed aanknopingspunt voor de hierna volgende uiteenzetting en derhalve vermelden wij nog eens de regressievergelijking, die de heer De Klerk vond:

$$H^* = 0,4706 Y + 127,6 \quad (R = 0,982)^2,$$

waarin H^* = de berekende gemiddelde huurwaarde per jaar in de verschillende gemeenten in 1939 (in guldens)

Y = het gemiddelde inkomen per hoofd in deze gemeenten in 1939 (in guldens).

Uit deze vergelijking werd destijds de conclusie getrokken, dat van de factoren, welke de gemiddelde huurwaarde van de woningvoorraad in een bepaalde gemeente kunnen verklaren, het gemiddeld inkomen per hoofd

¹⁾ „Hoofdlijnen van de sociaal-economische ontwikkeling der gemeente Amersfoort van 1900-1970”, door L. H. Klaassen, D. H. van Dongen Torman, L. M. Koyck.

²⁾ Bij volledige overeenstemming der reeksen is $R = 1$.

veruit de belangrijkste is. Inderdaad gaat de vergelijking voor alle betrokken gemeenten goed op, ondanks vaak gróte lokale verschillen in factoren als grondwaarde en funderingskosten. In Haarlem bijv. zijn zowel de grondwaarde als de funderingskosten aanmerkelijk geringer dan in Amsterdam. Vult men echter in bovenstaande vergelijking de inkomensfactor voor beide gemeenten in, dan komt men tot een berekende gemiddelde huurwaarde van f. 374 voor Amsterdam en van f. 356 voor Haarlem. De werkelijke gemiddelde huurwaarden bedroegen resp. f. 369 en f. 354. Het verschil tussen de werkelijke huurwaarden in beide gemeenten ad f. 15 is dus nog iets *kleiner* dan het verschil tussen de berekende huurwaarden ad f. 18, en niet *groter*, zoals men op grond van het verschil in grondwaarde en funderingskosten zou mogen verwachten.

Deze kleine illustratie moge aantonen, hoe praktisch bruikbaar de conclusie in bovengenoemd artikel was, dat het inkomen, meer dan welke andere factor ook, de hoogte van de gemiddelde huurwaarde bepaalt. Zo hebben de gunstige plaatselijke omstandigheden de Haarlemmers er in het verleden niet toe gebracht naar verhouding goedkoper te gaan wonen. De relatie inkomen-huur bleek beslissend en het enige gevolg van de lagere grond- en funderingskosten zal geweest zijn, dat de Haarlemmer relatief beter woonde.

Voor de oorlog bestond dus in Nederland een nauw omschreven wetmatig verband tussen inkomen en huur, dat de weerspiegeling vormde van een zeer bepaalde waardering van het woongenot. Deze waardering van het woongenot kwam voort uit een geheel van sociaal-economische en culturele factoren, die tezamen de structuur van de Nederlandse samenleving bepaalden en wellicht nog bepalen. Tezamen met factoren aan de aanbodzijde leidden zij tot een bepaald woonpeil.

De gebeurtenissen van 1940 hebben geleid tot de afkondiging van een huurfixatie. Sindsdien is de huur niet langer meer uitsluitend een functie van het inkomen; zij wordt mede door het overheidsbeleid bepaald. Zonder op het al of niet gerechtvaardigde van dit beleid in te gaan, kan men stellen, dat het geleid heeft tot een drastische verlaging van de relatieve uitgaven voor woninghuur,

De verschillende huurverhogingen sinds 1940 brachten de huur van de vooroorlogse woningen op 185 pCt. van het peil in 1939.

Sinds 1939 heeft echter een grote daling van de koopkracht van onze munteenheid plaats gevonden. Uitgedrukt in guldens van 1939, bedraagt de huur van de vooroorlogse woningen thans, dus na de recente huurverhoging, slechts 64 pCt. van de huur in 1939.

De waardering van het publiek voor de nieuw gebouwde woningen wordt uiteraard in grote mate bepaald door het huurpeil van de vooroorlogse woning, die een zeer nabij substitutie-artikel vormt. Dagelijks kan men dan ook constateren, dat de huren van de nieuwbouw door het publiek hoog genoemd worden, zelfs, dat men vaak van mening is, dat dergelijke huren moeilijk „opgebracht” kunnen worden. Deze mening schijnt ook bij de Overheid te bestaan. Zo leest men bijv. op blz. 86 van het „Jaarverslag van de Centrale Directie van de Volkshuisvesting en Bouwnijverheid over 1956”, dat met de toepassing van extra-voorzieningen in woningwetwoningen een zekere mate van voorzichtigheid moet worden betracht, o.a. omdat „moet worden voorkomen, dat door een te hoog opvoeren van de vaste lasten (met name van de huur en de kosten van extra-voorzieningen) de elasticiteit van de inkomensbesteding der bewoners belangrijk wordt beperkt”.

Het is nu de moeite waard om de huren van nieuwgebouwde woningen eens uit te drukken in guldens van 1939 en ze te vergelijken met de huren, die voor de oorlog betaald moesten worden. Hieronder volgt een overzicht van de gemiddelde huur of huurwaarde van de nieuwbouw, die het vorige jaar in Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Haarlem plaatsvond.

Gemeente	Gemiddelde huur of huurwaarde van de nieuwbouw in 1956		Gemiddelde huur of huurwaarde van alle woningen in 1939
	1 in guldens nominaal	2 in guldens van 1939	3 in guldens van 1939
Amsterdam	791	273	369
Rotterdam	621	214	332
's-Gravenhage ...	907	313	410
Haarlem	610	210	354

De vergelijking van kolom 2 met kolom 3 in bovenstaand staatje is bijzonder interessant. Kolom 2 vermeldt de huren van de nieuwbouw in 1956, omgerekend in guldens van 1939. Kolom 3 geeft de huur van de gehele woningvoorraad, dus oude en nieuwe woningen in 1939. Het blijkt nu, dat de huren van de huidige nieuwbouw uitgedrukt in guldens van 1939, ondanks de stijging van de laatste jaren, aanzienlijk beneden de huren van alle woningen in 1939 liggen. Met reden mag verwacht worden, dat de kloof tussen de nieuwbouw van 1956 en de nieuwbouw van 1939 veel en veel groter zal zijn. In tegenstelling met wat men vaak denkt, *doet de huidige nieuwbouw dus niet meer maar veel minder huur dan de nieuwbouw voor de oorlog.*

Om zich het volle gewicht van het hierboven aange-toonde bewust te worden, dient men nog in ogenschouw te nemen, dat het vermogen om huur te betalen in dezelfde periode niet is afgenomen, maar dank zij een stijging van het reële inkomen per inwoner van ongeveer 30 pCt. sterk is toegenomen. Het is dan ook interessant na te gaan, welke huren in bovengenoemde gemeenten betaald zouden worden, als het verband inkomen-huur van 1939 thans nog zou gelden. Om deze berekening te kunnen

maken, was het nodig het gemiddeld inkomen per inwoner in 1956 in de genoemde gemeenten te kennen. Dit gegeven is echter niet beschikbaar en daarom moest volstaan worden met een raming, waarbij ervan uitgegaan werd, dat het inkomen in genoemde gemeenten sinds 1950 in dezelfde mate is gegroeid als in Nederland als geheel. Deze benadering is vrij ruw, maar een goed denkbeeld omtrent de huidige stand van zaken kan men zich aldus ongetwijfeld wel vormen. Het resultaat van een en ander luidt nu als volgt:

Gemeente	Gemiddelde huur van alle woningen in 1956, volgens het verband inkomen-huur, dat in 1939 gold	Gemiddelde huur van de nieuwbouw in 1956
	(1)	(2)
	(in guldens van 1956)	
Amsterdam	1.334	791
Rotterdam	1.262	621
's-Gravenhage ...	1.343	907
Haarlem	1.233	610

Zou het verband tussen inkomen en huur, dat in 1939 gold, thans nog bestaan, dan zou de gehele woningvoorraad in genoemde vier gemeenten een huurpeil hebben van meer dan f. 1.200 per jaar, dat is ruim f. 100 per maand. Zoals kolom 2 van bovenstaand staatje toont, blijven zelfs de in 1956 gebouwde woningen zeer ver beneden dit niveau. Helaas zijn op dit ogenblik de resultaten van de Algemene Woningtelling 1956 voor de gemeenten, waarover hier gesproken wordt, nog niet beschikbaar. Zou dit wel het geval zijn, dan zou de gemiddelde werkelijke huur van de gehele woningvoorraad en dus niet alleen van de nieuwbouw berekend kunnen worden en niet alleen van de huurpeil berekend. Een ruwe berekening leidt echter tot het resultaat, dat in 1956 de gemiddelde-huur van de Amsterdamse woningvoorraad rond f. 550 en van de Haarlemse woningvoorraad f. 520 bedroeg. Dit is 40 pCt. van het bedrag, dat op grond van het vooroorlogse bestedingspatroon voor woninghuur beschikbaar zou zijn geweest.

Het feit, dat de gemiddelde huurquote tot minder dan de helft gedaald is, doet de vraag rijzen, op welke weg de volkshuisvesting zich bevindt. Welke consequenties heeft dit voor de ontwikkeling van het woonpeil, dat via de bouwkosten met het huurpeil samenhangt? Het voorgaande doet op zijn minst genomen vermoeden, dat de huidige toevoegingen aan de woningvoorraad in waarde achterstaan bij de vooroorlogse nieuwbouw ³⁾. Dit behoeft niet te betekenen, dat er geen verbeteringen in bepaalde opzichten zijn geweest, zoals doelmatiger plattegronden, betere stedenbouwkundige aanleg, meer woningbouw voor arbeiders, en evenmin, dat de nieuwbouw bouwtechnisch minderwaardig zou zijn. Het kan wel betekenen, dat in de nieuwe woningen minder economische waarde is geïncorporeerd (dus een kleiner pakket arbeid, grond, kapitaal en management) dan in de vooroorlogse nieuwbouw.

Het belang van de volkshuisvesting zou er nu mee ge-

³⁾ Zelfs als men een correctie toepast i.v.m. subsidies en premies van de Overheid, zal het huurpeil van de nieuwbouw het huurniveau van de gehele vooroorlogse woningvoorraad niet of ternauwernood bereiken. Ter oriëntatie diene, dat in 1955 blijkt het „Jaarverslag van de Centrale Directie van de Wederopbouw en de Volkshuisvesting over 1955” steun uit 's Rijks Kas werd toegezegd voor een gemiddeld bedrag van f. 338 per jaar per woningwetwoning. Voor de steden, waarover in dit artikel is gesproken, zullen de steunbedragen i.v.m. hogere grond- en funderingskosten wellicht hoger geweest zijn, maar niet veel hoger dan rond f. 400. De premies voor premiewoningen worden, zoals bekend, op een aanmerkelijk lagere basis gecalculeerd:

Na de oorlog is een groot aantal functies, in het bijzonder van industrie-arbeiders, uitvoerig geanalyseerd. Schrijvers trachten aan de hand van een representatieve steekproef van geclassificeerde functies van industrie-arbeiders de Nederlandse beroepsbevolking overzichtelijk te typeren. Bij de werkclassificatie wordt ernaar gestreefd, de gezichtspunten los van elkaar te waarderen. Toch blijken zeer hoge intercorrelaties te bestaan bij de waardering naar de gezichtspunten Kennis, Zelfstandigheid en Afbreukrisico. Welk deel van de intercorrelatie aan menselijke zwakheden is toe te schrijven, is uiteraard niet bekend. Het is echter wel zeker, dat een belangrijk stuk ervan reëel is. Schrijvers concluderen, dat velen in een of andere richting bijzonder begaafd zijn, maar genoeg moeten nemen met een functie op het peil van hun overige kundigheden.

Beroepseisen van de industrie-arbeider

Onlangs heeft Tinbergen een model opgesteld¹⁾ voor de verklaring van inkomensverschillen, waarin deze laatste berusten op de verschillen in spanning tussen vraag en aanbod van diverse beroepseigenschappen.

Nu weten wij, statistisch beschouwd, vrijwel niets over de verdeling van deze eigenschappen. Bij de personeelsselectie van grote bedrijven worden wel diverse prestatievermogens van sollicitanten gemeten, maar het is voorlopig ondoenlijk daarvan een statistisch overzicht te maken. Aan de vraagzijde is de toestand gunstiger. Na de oorlog is in verband met de geleide loonpolitiek een groot aantal functies, in het bijzonder van industrie-arbeiders, uitvoerig geanalyseerd. Voor zover daarbij uniforme methoden van „werkclassificatie” zijn toegepast, lenen deze analyses zich uitnemend voor een statistische samenvatting. Be-

¹⁾ „On the Theory of Income Distribution”, Weltwirtschaftliches Archiv, Bd. 77 (1956), blz. 10-31.

schikt men over een representatieve steekproef van geclassificeerde functies, dan is daarmee de Nederlandse beroepsbevolking overzichtelijk te typeren.

In het onderstaande is voor de industrie-arbeiders getracht, dit te doen²⁾.

De werkclassificatie.

In Nederland is een aantal verschillende methoden van werkclassificatie in gebruik. Er is echter ook een „genormaliseerde methode”³⁾. Dit is de enige die over de hele industrie is toegepast.

De genormaliseerde methode onderscheidt de functies naar 14 gezichtspunten, t.w.

²⁾ Dit is een van de onderzoeken die op het Centraal Planbureau zijn uitgevoerd ten behoeve van de kwantificering van Tinbergens model.

³⁾ Norm V 3000.

(vervolg van blz. 943)

diend zijn, indien althans de volgende problemen aan een grondig onderzoek werden onderworpen:

1. Heeft het peil van de nieuwbouw zich al dan niet evenredig met de stijging van het inkomen ontwikkeld? Ter beantwoording hiervan zou men de reële bouwsommen van vooroorlogse en huidige nieuwbouw dienen te vergelijken. Hierbij zou de ontwikkeling van arbeidsproductiviteit, lonen en materiaalprijzen in aanmerking moeten worden genomen.

2. Is een eventueel te constateren kwalitatief achterblijven van de nieuwbouw bij de ontwikkeling van het inkomen in overeenstemming met de wensen van de huurders? Hierbij speelt o.a. de wijziging in de inkomensverdeling sinds 1939 ten gunste van de lagere inkomensgroepen een rol. Onderzocht dient dus te worden welke marginale huurquote deze groepen als geheel hebben en of deze dusdanig lager is, dat een daling van de gemiddelde huurquote uit dezen hoofde ook spontaan, dus zonder woningtekort en bijbehorende huurmaatregelen, zou zijn opgetreden. Voor zover dit het geval zou zijn, zou een daling van het woonpeil overeenkomstig de wensen van

de huurders zijn en niet een gevolg van een onjuist huurbeleid. Voorts dient onderzocht te worden of bepaalde sociologische en culturele veranderingen in de Nederlandse samenleving geleid hebben tot een andere waardering van wonen en woongenot, zodat ook bij constante inkomensverdeling een daling van de gemiddelde huurquote zou zijn opgetreden.

Als deze en wellicht nog andere punten onderzocht zijn, kan men beoordelen of het beleid inzake huren en woningbouw tot een woonpeil leidt, dat is afgestemd op de behoeften van de Nederlandse samenleving. Aan goed inzicht in deze zaken bestaat dringende behoefte, want de huidige uitbreiding van de woningvoorraad is de grootste, die ooit heeft plaatsgehad. Hiertoe leidt niet slechts het woningtekort, maar ook de enorme te verwachten groei van de bevolking en, verder aan de horizon, de toenemende behoefte aan vervanging van verouderde woningen. De nieuwbouw van deze jaren zal het woonpeil voor lange tijd bepalen. Brengt de ingeslagen weg ons naar een bevredigend woonpeil of bestaat het gevaar, dat een woningvoorraad van te lage kwaliteit ons deel zal zijn?

Haarlem.

C. J. A. JANSEN.

Wegingscijfer

1.	Kennis	5
2.	Zelfstandigheid	6
3.	Afbreukrisico ⁴⁾	4
4.	Bewegingsvaardigheid	2
5.	Materiaal- en machinegevoel	1
6.	Contact met anderen	2
7a.	Zwaarte van de arbeid	1
7b.	Inspannende houding en eenzijdige beweging	1
7c.	Bezwarende oplettendheid	1
7d.	Bijzondere bezwaren van werksfeer en materiaal	3
7e.	Persoonlijk risico	1
8a.	Smaak en kunstzin	1
8b.	Uitdrukkingsvaardigheid	1
8c.	Gezag	2

Elke functie wordt naar deze 14 gezichtspunten bezien en met behulp van graderingsschema's geïnclassificeerd. Van de verkregen 14 graderingscijfers wordt een gewogen totaal berekend, dat als basis voor de loonvaststelling dient.

Sommige gezichtspunten betreffen eisen aan het „kunnen doen”, andere aan het „kunnen verdragen”. Kennis is een voorbeeld van de eerste categorie, persoonlijk risico van de tweede. Combinaties komen ook voor.

De steekproef.

De Centrale Dienst der Arbeidsinspectie, die het College van Rijksbemiddelaars op loontechnisch gebied adviseert, heeft in zijn archieven vele uitgewerkte functiebeschrijvingen. Op ons verzoek heeft men er daarvan 101 uitgekozen die zo goed mogelijk de gehele industrie bestrijken ⁵⁾. Mijnbouw en bouwnijverheid zijn er buiten gebleven; wel zijn enkele waterbouwfuncties opgenomen. Functies, die gewoonlijk door vrouwen worden uitgeoefend, zijn naar evenredigheid vertegenwoordigd. Het gaat om echte arbeidersfuncties, dus onder uitsluiting van technisch, opzicht-houdend en kantoorpersoneel. Van deze 101 functies hebben wij de gradering voor alle 14 gezichtspunten gekregen.

De verdeling der graderingen.

In de grafiek is de verdeling voor elk van de gezichtspunten aangegeven. Het eerst valt een triviale op: hele punten worden vaker gegeven dan halve. Dit is in overeenstemming met de voorschriften en met het gezond verstand: vooral bij de gezichtspunten met een laag wegingscijfer doet een halve punt weinig af of toe aan de totaalstelling.

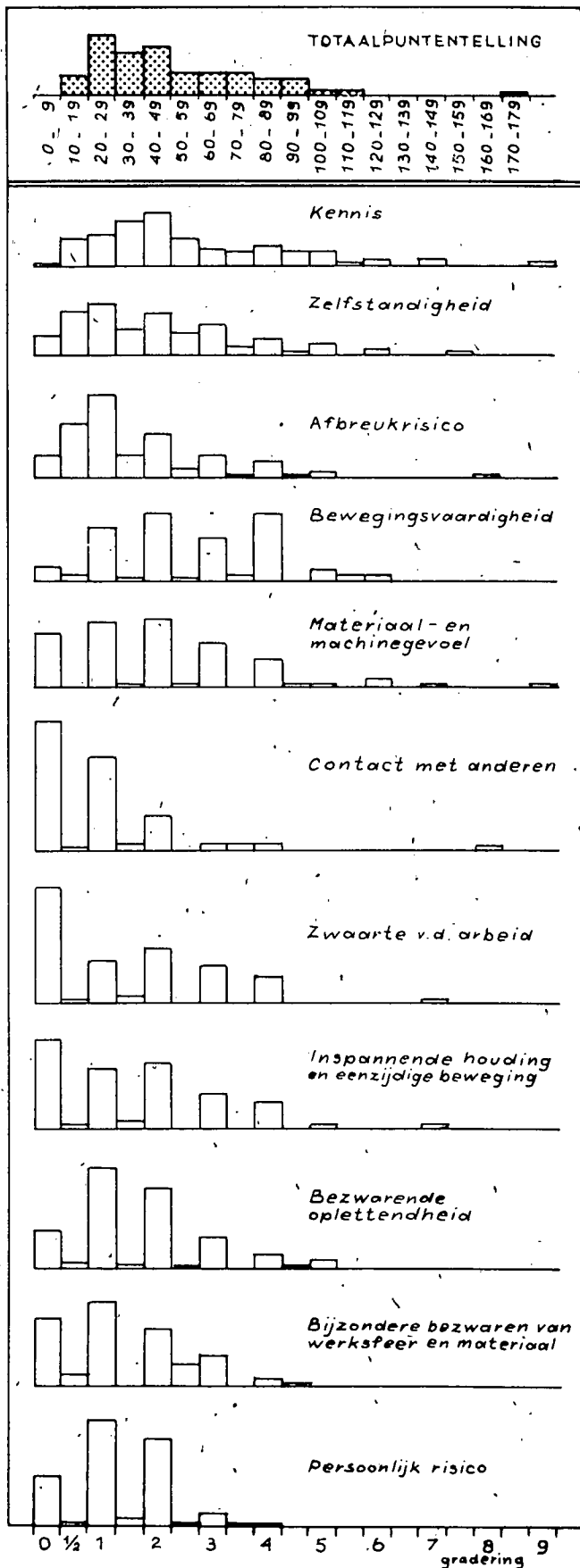
Vele van de verdelingen zijn duidelijk asymmetrisch. Bij de werkclassificatie wordt namelijk het cijfer 0 toegekend voor zover het werk wat het beschouwde gezichtspunt betreft niet meer eist dan wat elke normale, volwassen man kan of wil verrichten zonder extra beloning. Het cijfer 0 zal dus bijzonder vaak voorkomen.

Men kan zich slechts verwonderen over het geringe aantal nullen dat o.a. bij Kennis, Bewegingsvaardigheid en Bezwarende oplettendheid voorkomt. Blijkbaar is de „normale, volwassen man” niet in staat zelfs eenvoudige, ongeschoolde taken uit te voeren zonder enige Kennis en Bewegingsvaardigheid te hebben verkregen, terwijl er maar weinig industriële beroepen zijn die zo weinig op-

⁴⁾ Risico van bedrijfsschade door fouten.

⁵⁾ Wij betuigen gaarne onze dank aan de heer J. de Ruyter voor deze hulp. De resultaten van ons onderzoek zijn met hem en met de heer Jhr. Mr. R. A. Th. Gevers Deynoot uitvoerig besproken; ook hiervoor zijn wij zeer erkentelijk. De conclusies blijven uiteraard geheel voor onze rekening.

Verdeling totaalpuntentelling en graderingscijfers (101 industriële beroepen)

lettendheid vergen dat de normale Nederlander die nog wel zonder extra beloning wenst op te brengen ⁶⁾). Mogelijk is er ook een zekere afkeer bij de beoordelaars, om een nul toe te kennen.

De samenhang der graderingen.

Bij de werkclassificatie wordt ernaar gestreefd, de gezichtspunten los van elkaar te waarderen. De verscheidenheid der industriële beroepen zou de gedachte kunnen oproepen dat alle denkbare combinaties van graderingen gelijkelijk verdeeld zouden kunnen voorkomen. Uit onderstaande tabel blijkt echter dat dit geenszins het geval is.

Correlatiecoëfficiënten van de waarderingen a)

Gezichts-punten	Gezichtspunten										
	1	2	3	4	5	6	7a	7b	7c	7d	7e
1	1	0,93	0,83	0,57	0,71	0,58	0,10	0,19	0,07	-0,07	0,36
2		1	0,81	0,60	0,72	0,56	0,10	0,21	0,01	-0,03	0,31
3			1	0,38	0,59	0,62	0,16	0,18	0,09	0,03	0,30
4				1	0,62	0,11	0,02	0,39	-0,05	-0,20	0,28
5					1	0,36	-0,03	0,15	0,12	-0,09	0,19
6						1	0,19	0,10	0,04	0,11	0,15
7a							1	0,36	-0,21	0,35	0,28
7b								1	-0,01	0,19	0,22
7c									1	-0,10	-0,20
7d										1	0,01
7e											1

a) Voor de gezichtspunten 8a, 8b en 8c werden zo zelden punten toegekend dat geen correlatiecoëfficiënt is berekend.

Voor al de eerste drie gezichtspunten — Kennis, Zelfstandigheid en Afbreukrisico — geven verbazingwekkend hoge intercorrelaties te zien. Daar deze drie samen de helft van de gewichten voor de totaalstelling innemen, is het niet

⁶⁾ Voor een goed begrip dient erop te worden gewezen dat de oplettendheid inderdaad „bezwarend” moet zijn. Wie door het werk zelf wakker wordt gehouden, krijgt geen extra punten.

De Amerikaanse automarkt

De laatste jaren valt op de automarkt in de Verenigde Staten een verschuiving waar te nemen naar de goedkopere modellen. In 1957 zullen waarschijnlijk twee van elke drie verkochte auto's tot deze categorie behoren, terwijl dit aandeel in de markt in de eerste naoorlogsjaren slechts ca. de helft bedroeg. Daarmede hangt tevens de uitbreiding van de markt voor kleine geïmporteerde auto's samen. In de eerste vijf maanden van dit jaar werden 63.000 auto's van buitenlandse herkomst geregistreerd, d.i. bijna tweemaal zoveel als in 1956 en drie à vier maal zo veel als in 1955.

Volgens „Business Record” van augustus jl. — waaraan deze gegevens zijn ontleend — bezat in 1949 51 pCt. van de Amerikaanse gezinnen ten minste één auto, tegenover thans 72 pCt. Slechts 3 pCt. der gezinnen bezat in 1949 twee auto's tegen thans 10 pCt. De ontwikkeling op deze zgn. „two-car market” is ten dele de oorzaak van het feit, dat de goedkope — zowel binnenlandse als geïmporteerde — modellen zo sterk op de voorgrond zijn getreden.

te verwonderen dat ook deze totaalstelling een hoge correlatie met elk van de drie afzonderlijk vertoont ⁷⁾).

Voor een onbekend deel zijn deze intercorrelaties het gevolg van de noodzakelijkerwijs subjectieve waarderingsmethode. Hoewel de beoordelaars hun best doen, elk gezichtspunt op zichzelf te beschouwen, is het nu eenmaal onmogelijk hierin geheel te slagen. Bij de waardering van de afzonderlijke aspecten is de totale indruk van de functie als geheel voortdurend op de achtergrond aanwezig; deze totale indruk „straalt af” op elk der aspecten, zodat hoog gekwalificeerde functies veel hoge graderingen zullen krijgen, en laag aangeslagen functies veel lage ⁸⁾).

De intercorrelatie wordt nog versterkt door de ervaring van de beoordelaars zelf. Indien het eenmaal bekend is dat een hoge waardering voor Kennis pleegt samen te gaan met een hoge waardering voor Zelfstandigheid, zal een analyse die niet deze samenhang vertoont, nog eens extra kritisch worden bezien. Gegeven de onzekerheid van de waardering is het dan niet uitgesloten, dat het hoge cijfer iets wordt gedrukt, het lage iets opgeschroefd. De correlatiecoëfficiënt wordt hierdoor vanzelfsprekend nog hoger. Welk deel van de intercorrelatie aan deze menselijke zwakheden is toe te schrijven, is uiteraard niet bekend. Het is echter wel zeker dat een belangrijk stuk intercorrelatie reëel is.

Conclusies.

Ook al valt er op de gevonden intercorrelaties dus wel wat af te dingen, zij roepen toch een beeld op van een streng rechtlijnige hiërarchie. Wie een alfa-functie beoefent, moet over kennis beschikken, maar tevens in staat en bereid zijn, zelfstandig op te treden en risico te dragen. Aan de epsilons van de industriële wereld worden in het geheel geen eisen gesteld. De gamma's kunnen in alle drie eigenschappen middelmatig zijn. Andere geestvermogens komen er weinig op aan.

Nu vinden de psychologen bij hun tests wel steeds positieve correlaties tussen de verschillende kundigheden, maar zelden zulke hoge coëfficiënten. De „middenmoot” is dus niet zo kleurloos als de functieverdeling haar doet voorkomen. Velen zullen in een of andere richting bijzonder begaafd zijn, maar genoeg moeten nemen met een functie op het peil van hun overige kundigheden.

Het is niet uitgesloten dat hierin mogelijkheden schuilen tot een opvoering van de produktiviteit door middel van een „meerdimensionale” arbeidsverdeling. Het is echter evenzeer mogelijk dat de ongebruikte vaardigheden bij de huidige structuur van de vraag naar goederen en diensten en bij de tegenwoordige stand van de techniek geen economisch nut hebben.

De methodiek van de persoonsbeoordeling wijkt daarbij zover af van die van de functie-analyse dat het systematisch opsporen van ongebruikte talenten vooralsnog onmogelijk is.

Wassenaar.
s-Gravenhage.

Ir. J. SANDEE.
Drs. R. RUITER.

⁷⁾ Wij hebben met enige moeite de neiging onderdrukt, op deze correlatie-matrix factoranalyse te gaan toepassen. Een eerste verkenning deed al uitkomen dat mede door het wegingschema elk gemiddelde van de eerste drie gezichtspunten het overgrote deel van de variantie absorbeert. Men zie ook de volgende alinea's.

⁸⁾ Dit verschijnsel staat als „halo-effect” bekend. Het is duidelijk waar te nemen in gevallen waar men naast de subjectieve waardering van afzonderlijke aspecten ook objectieve bepalingen kan verrichten.

De in 1936 door samensmelting van twee banken tot stand gekomen „Eximbank”, welke tot doel heeft de Amerikaanse buitenlandse handel te bevorderen, werd in 1940, wat de kredietpolitiek betreft, ondergeschikt gemaakt aan de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten. Schrijver schetst de juridische structuur en de leiding van de bank en geeft vervolgens een overzicht van de werkwijze. De kredieten kunnen op twee manieren worden verstrekt, nl. voor incidentele gevallen en in de vorm van zgn. „lines of credit”. In de periode 1934-1956 stelde de bank voor ruim \$ 8,3 mrd. aan kredieten beschikbaar. Sinds 1954 biedt de Eximbank ook mogelijkheden tot kredietverzekering. Het indirecte belang voor Nederland bij de aan derde landen verleende kredieten is, dat projecten waarvoor de Eximbank gelden leent tot aankoop van goederen in de Verenigde Staten, daarnaast producten behoeven uit derde landen.

Geschiedenis.

De Export-Import Bank of Washington, zoals de officiële naam luidt, werd in 1934 opgericht met als doel de handel tussen de Verenigde Staten en Rusland te bevorderen. Deze taak heeft dit instituut nimmer vervuld, omdat de onderhandelingen, welke hierover gedurende het jaar 1934 werden gevoerd, niet tot een resultaat hebben geleid. Het plan om tot een uitgebreid handelsverkeer met Rusland te komen werd geboren uit de nood van de crisis en was mogelijk geworden door de erkenning van de Sowjet-regering in het begin van de dertiger jaren.

Aanvankelijk bestond het plan, voor elk land c.q. voor elke groep van landen, afzonderlijke banken op te richten. Daarom werd reeds in 1934 een tweede Export-Import Bank opgericht voor het verlenen van kredieten aan andere landen dan Rusland. Dit laatste instituut verleende kredieten aan Cuba en China, waarna het in 1936 met de eerstgenoemde instelling werd samengesmolten tot de thans vooral onder de afgekorte naam „Eximbank” bekende instelling ¹⁾.

De limiet van de maximaal te verlenen kredietfaciliteiten werd voortdurend verhoogd, en wel van \$ 11 mln. bij de oprichting in 1934 — via \$ 100 mln. in 1941 — tot \$ 5 mrd. op dit moment. Vele leningen werden in de loop der jaren verstrekt met het doel de Amerikaanse exportmoeilijkheden te verminderen. Andere leningen — vooral aan Latijns-amerikaanse landen — werden verleend teneinde de economische ontwikkeling van deze gebieden te bevorderen. In 1940 werd, door een wijziging in de statuten van de bank, de kredietpolitiek ondergeschikt gemaakt aan de

¹⁾ Het is opvallend, dat er over het onderhavige onderwerp betrekkelijk weinig literatuur is; enkele van de voornaamste publicaties zijn: H. Arey: „Trade assistance programs of the Export-Import Bank” in Report of the 41st National Foreign Trade Council, New York 1955; E. L. Dulles: „The Export-Import Bank of Washington — the first ten years”, Department of State Publication 2234, Washington 1944; „Eximbank” in „Der Volkswirt” van 7 april 1956, blz. 16; Dr. K. Fisher: „Die staatliche Exportfinanzierung und -versicherung in Grossbritannien und den U.S.A.” in „Wirtschaftsdienst” van februari 1956, blz. 98; Semi-annual reports, Export-Import Bank of Washington, 1935-1957; A. M. Strong: „Financing American exports under increasing competition” in „The commercial and financial chronicle” van 17 juni 1954, blz. 13.

De leningen van de Export-Import Bank

buitenlandse politiek van de Verenigde Staten. Hierdoor werden vooral kredieten verleend voor het verwezenlijken van het autarkische streven van het Westelijk halfrond. Na de tweede wereldoorlog bleef de leningpolitiek nauw met het buitenlands beleid van de Overheid verbonden, terwijl tevens aandacht werd besteed aan de afzet van de door de Commodity Credit Corporation (C.C.C.) opgekochte land- en tuinbouwprodukten.

Structuur en leiding.

Wat de juridische structuur betreft, kan worden opgemerkt dat de bank oorspronkelijk als gewone bank werd „incorporated in the District of Columbia”, terwijl sinds 1945 als een „independent agency of the United States Government” wordt beschouwd, zoals omschreven in de „Export-Import Bank Act 1945”. Volgens deze wet is het hoofddoel van de bank het verlenen van kredieten ter bevordering van de buitenlandse handel van de Verenigde Staten. De Eximbank heeft een geplaatst en gestort aandelenkapitaal van \$ 1 mrd., dat geheel in handen is van de Amerikaanse Schatkist. Hetgeen méér nodig is voor het functioneren van de bank, kan zij van de Schatkist lenen.

De bank wordt geleid door een *Board of Directors* bestaande uit vijf leden, die allen een actief aandeel hebben in de dagelijkse leiding (anders dan het college van commissarissen van onze Nederlandse bankinstellingen). De voornoemde Board wordt terzijde gestaan door een vijftal *Officers*, terwijl voorts nog een aantal afdelingshoofden — thans 7 functionarissen — aan de bank zijn verbonden. De contacten met het bedrijfsleven worden onderhouden door een *Advisory Committee*, dat uit een negental vooraanstaande zakenlieden bestaat. Daarnaast vinden periodiek informatieve bijeenkomsten plaats tussen functionarissen van de bank en groepen bankdirecteuren en exporteurs, om zodoende enerzijds de doeleinden en mogelijkheden van de Eximbank bij het bedrijfsleven bekendheid te geven en anderzijds de wensen van de direct belanghebbenden bij de werking van de bank gewaar te worden.

Werkwijze.

De Eximbank is geen instelling voor het doen van schen-

kingen, doch een bank die haar faciliteiten uitsluitend ter beschikking stelt voor doeleinden, die niet alleen productief zijn, doch tevens dollars kunnen doen verwerven, waardoor betaling van rente en aflossing in dollars mogelijk is. Men kan zich derhalve afvragen, welke faciliteiten het onderhavige instituut verschaft, waarin niet ook door andere kredietorganen zou kunnen worden voorzien. Dit betreft in de eerste plaats het valutarisico. Middellang krediet wordt immers zelden op internationale basis door particuliere bankinstellingen verstrekt. Hoewel vele afbetalingsbanken ten onzent bereid zijn meerjarige kredieten te verstrekken, bijv. voor het financieren van vrachtauto- en autobusparken in eigen land, wensen deze instellingen overeenkomstige projecten in het buitenland niet te entameren. De handelsbanken, die zich juist toeleggen op de internationale kredietverlening, voelen zich niet geroepen tot financiering op langere termijn over te gaan.

Over de door de Eximbank in principe beschikbaar gestelde faciliteiten kan niet onmiddellijk worden beschikt, doch pas bij het betalen van de goederen, die voor de uitvoering van de goedgekeurde plannen zijn aangekocht. Anderzijds behoeft over het beschikbare — doch niet opgenomen — krediet geen beschikbaarstellingsprovisie te worden vergoed. Dit laatste in tegenstelling tot vele banken in Nederland. Krediet kan door een drietal onderscheiden groepen worden aangevraagd, t.w.:

- a. Amerikaanse exporteurs;
- b. buitenlandse gebruikers/verwerkers;
- c. buitenlandse mogelijkheden.

Voor al in de jaren 1934 tot 1940 vonden aanvragen van de zijde van Amerikaanse exporteurs plaats, met het doel de export te vergroten. Sinds het begin van de tweede wereldoorlog was vooral de buitenlandse koper geïnteresseerd in het verkrijgen van leningen voor de aankoop van schaarse goederen. Namens de kopers trad vaak de betreffende buitenlandse overheid naar voren.

Voor het verkrijgen van faciliteiten worden velerlei garanties geëist; geen andere bank ter wereld wenst zoveel zekerheid te bezitten als de Eximbank. Zo moeten behalve balansen en verlies- en winstrekeningen met een uitvoerige toelichting over de drie voorafgaande boekjaren, ook die van de geschatte situatie over de daaropvolgende drie jaren worden ingeleverd. Vensen moet een marktanalytisch rapport worden overgelegd, met als onderwerp de producten die men met of van de op krediet gekochte goederen wenst te maken. Voorts moet de betreffende regering nog een garantie geven, dat de transfer van rente en aflossing voor de toekomst zal worden toegestaan en is verzekerd. Tevens moet deze regering een overzicht van de huidige en verwachte monetaire situatie indienen.

De totale transactie komt nimmer voor financiering in aanmerking; de bank eist steeds, dat 20 pCt. van de waarde onmiddellijk door de afnemer zal worden voldaan en tevens, dat er 20 pCt. „eigen risico” voor de exporteur blijft, zodat in totaal maximaal 60 pCt. van de waarde der goederen voor financiering in aanmerking komt. De krediettermijn hiervan beweegt zich tussen die van kortlopende kredieten, via de middellange kredieten tot de lange kredietverlening. Deze termijn is mede afhankelijk van de aard van de gefinancierde goederen. De kosten voor het krediet bestaan uit een rentevergoeding, die o.a. samenhangt met de discontovoet van de voornaamste Federal Reserve banken, en een afsluitprovisie van 1½ pCt. De kredieten kunnen op een tweetal manieren worden verstrekt, nl.:

- a. in incidentele gevallen;

- b. in de vorm van zgn. „lines of credit”, waarbij de leverancier voor leveranties aan vaste relaties niet steeds opnieuw een goedkeuring van het krediet behoeft aan te vragen. Het totale krediet onder deze regeling mag per exporteur het bedrag van \$ 10 mln. niet overschrijden. Ook mag deze wijze van kredietverlening geen betrekking hebben op transacties, die tezamen de gehele exportactiviteit van de exporteur belichamen.

Activiteiten.

Een overzicht van het totaal van de activiteiten van de Eximbank geeft voor de periode 1934-1956 het volgende beeld:

TABEL 1.

Werkzaamheden van de Eximbank 1934-1956 (in mln. dollars)

Terugbetaalde debiteurengelden	2.641
Debiteuren per 31 december 1956	2.636
Totaal uitgeleende gelden 1934-1956	5.277
Beschikbare kredietfaciliteiten per 31 december 1956	1.553
Ingetrokken kredietaanvragen na ontvangst van de kredietfaciliteiten	1.532
Totaal beschikbaar gestelde kredietfaciliteiten	8.362

Bij bestudering van bovenstaand overzicht valt het op, dat bijna 1/3 van de aangevraagde faciliteiten ongebruikt is gelaten, waartoe enerzijds het ontbreken van een beschikbaarstellingsprovisieregeling en anderzijds de noodzaak om de opgenomen gelden wederom in dollars terug te betalen, zeker de verklaring vormen.

Vervolgens is in onderstaande tabel een opstelling gegeven van de verdeling van de bruto ontvangsten van de bank, die voor vrijwel het gehele bedrag uit ontvangen debiteurenrente en provisie bestaan.

TABEL 2.

Verdeling bruto ontvangsten van de Eximbank 1934-1956 (in mln. dollars)

Reservevorming	435,1
Rentebetaling aan de Schatkist	178,0
Winstuitkering aan de Schatkist	150,9
Kosten	13,1
Verliezen op verleende kredieten	0,4
Bruto ontvangsten 1934-1956	777,5

In bovenstaande tabel valt het op dat de verliezen op verstrekte kredieten minimaal zijn en nog geen 0,01 pCt. van de uitgeleende gelden bedragen. Ook het lage bedrag aan kosten is opvallend.

In onderstaande tabel is ten slotte een overzicht gegeven van de verstrekte kredieten en garanties, verdeeld naar de werelddelen. Zij geeft de situatie van medio 1956.

TABEL 3.

Verstrekte kredieten en garanties per medio 1956 (in pCt.)

gebied	aantal kredieten onafhankelijk van de omvang	bedrag van kredieten en garanties
Europa	15	39
Latijns-Amerika	58	38
Azië	14	16
Afrika	12	6
Overige gebieden	1	1
Totaal	100	100

Naast kredietverlening biedt de Eximbank sinds 1954 ook mogelijkheden tot kredietverzekering. Hierbij komen

de vormen van verzekering van het commerciële risico het transfer-risico en het politieke risico voor. Wat de beide laatste vormen betreft kan worden opgemerkt, dat hierbij 15 pCt. van de waarde van de vordering voor risico van de exporteur blijft. Volgens de statuten van de bank mag het verzekerde politieke risico niet groter zijn dan \$ 100 mln. Indien de bank door aankoop van de vordering het commerciële risico op zich neemt, berekent zij hiervoor een commissie van 1½ pCt. van de nominale waarde van de vordering indien de krediettermijn drie jaar of minder bedraagt, waarbij voor elk bijkomend jaar nog ½ pCt. komt. Tevens ontvangt de bank de bedongen rente tot zekere maxima, nl. 2 pCt. indien de rente 5 pCt. of minder bedraagt en één vierde van het percentage rente boven de 5 pCt.

Mogelijkheden voor Nederland.

Het is van belang de indirecte mogelijkheden, die voor ons land uit aan derde landen verleende kredieten voortvloeien, na te gaan. Het betreft hier de situatie, dat projecten waarvoor Eximbankgelden beschikbaar worden gesteld, meestal ook produkten behoeven uit derde landen. Het is in dit verband van belang, dat de voorlichtingsinstanties op economisch gebied en de zakenman zelf zo vroeg mogelijk over een opgave beschikken van hetgeen aan een project, dat door Eximbankleningen wordt gefinancierd, is verbonden. Slechts in enkele gevallen stond de bank toe, dat de opbrengst der lening werd gebruikt voor aankoop van goederen buiten de Verenigde Staten. Er is echter geen verplichting, om de goederen waarvoor geen faciliteiten beschikbaar zijn, óók in de Verenigde Staten te kopen.

Thans worden besprekingen gevoerd met betrekking tot een lening van \$ 75 mln. aan de Regering van Israël, teneinde dit land in staat te stellen Amerikaanse installaties voor het boren, pompen en bevloeien aan te schaffen. Hierdoor kan het areaal van bevoeide gronden worden vergroot, hetgeen nieuwe citrusaanplant mogelijk zal maken. Naast invoer uit de Verenigde Staten zal ook invoer uit andere landen nodig zijn om de plannen te kunnen volvoeren. Deze invoer uit derde landen valt niet onder de financieringsfaciliteiten van de Eximbank. De omvang van de mogelijke leveringen door Nederland voor plannen, die gedeeltelijk door de Eximbank worden gefinancierd, is niet te schatten. Ook ten aanzien van reeds uitgevoerde projecten zijn de gegevens van door Nederland geleverde goederen en diensten uiterst schaars.

De betekenis voor Amerika.

De Eximbank neemt zelf geen initiatieven, doch wacht de kredietaanvragen af. De reeds gememoreerde noodzaak, de opgenomen kredietfaciliteiten weer in dollars terug te betalen, heeft de omvang van de werkzaamheden van de bank sterk beperkt. De gedurende 1956 verstrekte kredieten aan Latijns-Amerika — ten bedrage van \$ 400 mln. — staan in geen verhouding tot de totale export van de Verenigde Staten naar een van haar voornaamste afzetgebieden. Hierbij moet nog worden aangetekend, dat een belangrijk deel van deze faciliteiten nog niet is opgenomen, waar tegenover natuurlijk het feit staat, dat wel faciliteiten werden opgenomen, die reeds in vroegere jaren werden verleend.

Het valt echter op, dat óók de Latijnsamerikaanse lan-

Barratts OF BRITAIN

VOOR HERENSCHOENEN
VAN STANDING

BATA INTERNATIONAL

AMSTERDAM - KALVERSTRAAT

(Advertentie)

den zelf ontevreden zijn over de gang van zaken, hetgeen o.a. tijdens de onlangs gehouden conferentie over inter-amerikaanse economische samenwerking bleek. Amerikaanse bankkringen en overheidsfunctionarissen hebben echter gesteld, dat omvangrijker faciliteiten niet konden worden gegeven, omdat deze landen onvoldoende technici bezitten, in sommige gevallen een incompetent bestuursapparaat hebben en vaak van de door particuliere investeerders geboden gelegenheid tot het doen van investeringen in deze landen geen gebruik maken, zulks met nationalistische motieven.

Wat de omvang van de gebruikte kredietfaciliteiten in vergelijking tot de totale Amerikaanse export betreft, hiervan geeft onderstaande tabel een beeld.

TABEL 4.

Gebruikte kredietfaciliteiten en Amerikaanse export 1945-1956

periode	gebruikte kredietfaciliteiten	export van de Verenigde Staten
1945-1956	\$ 4.780 mln.	\$ 166.000 mln.

Bij het nagaan van de betekenis van de Eximbankleningen valt het op, dat de leningen in Latijns-Amerika zijn gebruikt voor de verbetering van wat men in de moderne militaire literatuur de „infrastructuur” noemt, waaronder o.a. havens, wegen en spoorlijnen vallen. Tevens werd ruime aandacht besteed aan de verbetering van de elektrische energievoorziening, het autobus- en vrachtautoverkeer benevens de industrialisatie en de mechanisering van de landbouw. Aan enkele Europese landen zijn omvangrijke leningen verstrekt zonder nauwkeurige omschrijving van de bestemming; deze leningen dienden om in het na-oorlogse dollartekort te voorzien. Aan de Unie van Zuid-Afrika zijn 49 leningen verstrekt voor het aanschaffen van mijnbouwmaterialen ter waarde van \$ 130 mln. Ook de leningen aan de overige werelddelen droegen bij tot de ontwikkeling van de betreffende gebieden. De grootste leningen werden aan Frankrijk (\$ 1.220 mln.), Engeland (\$ 300 mln.) en Brazilië (\$ 900 mln.) verstrekt.

Amsterdam.

W. N. BAX, ec. drs.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Na maanden van aanhoudende krapte onderging de geldmarkt gedurende de verslagweek ten langen leste een niet onaanzienlijke verruiming. Ook psychologisch was de stemming op de markt bepaald „om”, in zoverre

men er hoorde spreken over een verwachte verdere ontspanning en zelfs over de mogelijkheid van discontoverlaging door De Nederlandsche Bank.

De verruiming kwam tot uitdrukking in een verlaging van de officiële callgeldrente op 2 november van $3\frac{3}{4}$ tot $3\frac{1}{2}$ pCt. De niet-officiële rentevoet voor dit krediet daalde in de loop van de week trapsgewijze van $4\frac{1}{4}$ à $4\frac{1}{2}$ pCt. tot $3\frac{1}{2}$ à $3\frac{3}{4}$ pCt. Voorts daalden de marktdisconto's voor korte termijnen schatkistpapier een fractie, nl. tot ca. $4\frac{5}{8}$, $4\frac{3}{4}$ en $4\frac{1}{2}$ pCt. voor ca. 1, 2 en 3 maanden resterende looptijd. Bij de tender van 29 oktober op driemaands-schatkistpromessen, waarbij (naar veler gevoel met het doel de markt af te tasten) de rente niet bij voorbaat was gefixeerd, werd echter een t.o.v. de vorige inschrijving onveranderd percentage van $4\frac{7}{8}$ door de Schatkist geaccepteerd.

De oorzaken van de ontspanning werden gezocht in stijging van de deviezenvoorraad (tussen 21 en 28 oktober ruim f. 90 mln.), het aflopen van veel schatkistpapier en de kwartaaluitkering van het Rijk aan de gemeenten, waartegenover de invloed van de anders zo zeer gevreesde oktober-ultimo in het niet verzonk. Het vergaren van liquide middelen om medio november te kunnen putten uit een welgevulde spaarpot voor de storting op de woningbouwlening bracht mede, dat de banken zuinigjes aan deden bij hun beleggingen, dus flinke kasreserves bij de Centrale Bank vormden en veel op call uitzetten. Het bij de bovengenoemde tender geaccepteerde bedrag was dan ook relatief bescheiden, nl. ca. f. 70 mln., nog niet de helft van het dezer dagen aflopende papier.

Een ander symptoom van ontspanning vormde op het eerste gezicht de renteverlaging door de Bank voor Nederlandsche Gemeenten voor de door haar opgenomen kasgeldleningen. Voor looptijden van 1 resp. 2 maanden bracht zij in het begin van de week de rente terug van $5\frac{1}{2}$ tot $5\frac{1}{8}$ resp. $5\frac{3}{8}$ pCt. en vervolgens tot $4\frac{1}{2}$ resp. 5 pCt. Aan het eind van de week betaalde deze overheidsinstelling zelfs voor 3 maands-kasgeldleningen niet meer dan 5 pCt., dus $\frac{1}{2}$ pCt. minder dan het officiële maximum voor gemeentelijke kasgeldleningen. De gouden dagen van Aranjuez zijn voor de kredietgevers, die tot voor enkele weken tot $7\frac{1}{2}$ pCt. rente met dergelijke korte kredieten konden maken, dus wel zeer snel vervlogen als gevolg van de door de Regering geïntroduceerde centralisatie van de kredietvoorziening der gemeenten.

Het zal wellicht toeval zijn, dat deze nieuwe fase van „geleide rentepolitiek” samenviel met een bezoek van oud-Minister Lieftinck aan ons land. Wellicht ook heeft echter deze hooggeleerde ter gelegenheid van zijn besprekingen met de Minister van Financiën en de President van De Nederlandsche Bank enkele colleges gegeven over goedkoop-geldpolitiek, die dan onmiddellijk vrucht zouden hebben gedragen.

De kapitaalmarkt.

De verslagweek passeerde in Wallstreet — nog onkundig van Spoetnik II met hond — relatief kalm. Het feit, dat het koersherstel zich niet verder voortzette en tegen het einde van de week zelfs voor een teruggang plaats maakte, gaf weliswaar tot een trieste, maar niet tot een wanhopige beursstemming aanleiding.

In Amsterdam was men nog kalmer, zo zelfs dat ter beurze in verband met de geringere aandelenomzet (sommige dagen voor het eerst sinds 1952 beneden f. 1 mln. nominaal per dag) sommigen van de dood in de pot spraken. Het aandelenkoersniveau op het Damrak vertoonde — zoals ook uit onderstaand koersstaatje blijkt — de afgelopen veertien dagen een opmerkelijke stabiliteit. Deze situatie, voortkomende uit grote twijfel bij de beleggers of de inflatoire dan wel de deflatoire krachten het zullen winnen, lijkt veel op die van de ezel van Buridan die tussen twee hoorschelven, niet wetend of hij van de linker of de rechter zou eten, van honger stierf.

Eenzelfde soort twijfel heerst overigens op de obligatiemarkt, zodat daar evenzeer „pas op de plaats” het wachtwoord is. De grote meerderheid der beleggers vindt 6 pCt. een „mooie” rente en is wel bereid, voor zover zij überhaupt wat te beleggen heeft, tegen deze rente kapitaal af te staan, vooral als vervroegde aflosbaarheid der aangeboden stukken is verboden dan toch in elk geval beperkt.

De 6 pCt. obligatielening van het elektriciteitsbedrijf Pegus werd ruim overtekend. Het oude euvel van het majoreren, dat bij de Nationale Woningbouwlening grotendeels door afwezigheid had geschitterd i.v.m. het feit, dat daarbij geen leningbedrag was gefixeerd, stak op ouderwetse wijze de kop op. Bij de toewijzing moest vooral hierdoor een aanzienlijke reductie worden toegepast.

Hoezeer 6 pCt. momenteel een politieke en levensbeschouwelijke scheidsmuur overspoelend nationaal rentetype is, blijkt wel uit het feit, dat na aanbeveling van de 6 pCt. woningbouwlening door P. v. d. A.-Ministers en een succesrijke 6 pCt. obligatie-uitgifte door het Aartsbisdom Utrecht, thans ook de Gereformeerde Kerk van Hoogvliet met een 6 pCt. obligatie-emissie aan de markt komt.

De voornaamste vraag is thans derhalve niet, of het belegend publiek wil beleggen tegen 6 pCt., maar in hoeverre het dit, gezien zijn beleggingscapaciteit, werkelijk kan. In dit verband trekken de laatste tijd in dit opzicht weinig opwekkende uitspraken, de aandacht. Zo heeft Vader Drees in een rede de nadruk gelegd op de kapitaalschaarste en er zelfs op gewezen, dat een beroep op het buitenland (Duitsland!) nodig zal kunnen zijn, terwijl Zoon Drees o.a. grote bezorgdheid t.a.v. de omvang der besparingen heeft uitgesproken.

Ook in beurskringen heerst weinig optimisme omtrent de verhouding tussen de opnamecapaciteit van de markt enerzijds en de enorme kapitaalbehoeften anderzijds, op grond van welke opinie men ondanks de overtekening van 6 pCt. emissies, de kans op een aanzienlijke daling van de rentestand binnen afzienbare tijd niet groot acht.

Ook in beurskringen heerst weinig optimisme omtrent de verhouding tussen de opnamecapaciteit van de markt enerzijds en de enorme kapitaalbehoeften anderzijds, op grond van welke opinie men ondanks de overtekening van 6 pCt. emissies, de kans op een aanzienlijke daling van de rentestand binnen afzienbare tijd niet groot acht.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S.	18 okt	25 okt.	1 nov.
	(1953 = 100)	1957	1957	1957
Algemeen		182,0	182,6	181,8
Internat. concerns		256,3	258,5	258,2
Industrie		132,7	132,5	131,6
Scheepvaart		134,9	129,9	128,2
Banken		106,4	107,2	107,7
Indon. aand.		80,3	79,5	76,6

Aandelen	f.	f.	f.
Kon. Petroleum	159,40	162,60	164,50
Unilever	334 $\frac{1}{2}$	339 $\frac{1}{2}$	334 $\frac{1}{2}$
Philips	236 $\frac{1}{2}$	234 $\frac{1}{4}$	234
A.K.U.	162 $\frac{1}{4}$	158	151 $\frac{1}{4}$
Kon. N. Hoogovens	260	260	253
Van Gelder Zn.	180	183	180 $\frac{1}{4}$
H.A.L.	150 $\frac{1}{2}$	145	141
Amsterd. Bank	188 $\frac{3}{4}$	189 $\frac{1}{2}$	189
H.V.A.	99 $\frac{1}{2}$	98 $\frac{1}{4}$	94

Staatsfondsen			
2 $\frac{1}{2}$ pCt. N.W.S.	55	53 $\frac{3}{8}$	53
3 $\frac{1}{2}$ pCt. 1947	79 $\frac{3}{4}$	79 $\frac{1}{2}$	79 $\frac{1}{4}$
3 $\frac{1}{4}$ pCt. 1955 I	79 $\frac{1}{2}$	79 $\frac{3}{8}$	79 $\frac{1}{4}$
3 pCt. Grootboek 1946	81 $\frac{1}{2}$	80 $\frac{5}{8}$	80 $\frac{1}{4}$
3 pCt. Dollarlening	87 $\frac{1}{2}$	87	87

Diverse obligaties

3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	80	79½	82
3½ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	73%	73½	73¼
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	80	79¼	79½
3½ pCt. Philips 1948	86½	87	86%
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	73%	75½	75½

New York

Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	433,8	435,2	434,7
		J. C. BREZET.	

GEVRAAGD door industrieel bedrijf in de omgeving van Amsterdam een

intern accountant

als leider van de bestaande interne controle-afdeling. Aan een goede zelfstandig werkende kracht wordt een aantrekkelijke positie in nauw contact met de directie geboden. Brieven onder no. E.-S.B. 45-2, postbus 42, Schiedam.

De Stichting Instituut Vormingswerk voor het bedrijfsleven vraagt als

medewerker

persoonlijkheid van academisch niveau voor research en vormingswerk.

Brieven met uitv. inlichtingen en verlangd salaris aan de directeur Dr. J. C. C. Rupp, Pauwenlaan 8, Den Haag.

beschikbare krachten

Jongeman

29 jaar

Hogere Tropische Landbouwschool met (nieuwe) vervolgcursus, 4 maanden praktijk in tabaksproefstation in Frankrijk, gevoel voor talen, vrij van militaire dienst, zoekt passende betrekking, liefst buiten Nederland. Brieven onder no. E.-S.B. 45-4, postbus 42, Schiedam.

N.V. VEREENIGDE HOLLANDSCHE SIGARENFABRIEKEN

's-Gravenhage - Amsterdam

vraagt een

TOEKOMSTIGE TOPFUNCTIONARIS

Gezocht wordt een medewerker van 27 tot 35 jaar, die, na langdurige binnen- en buitenlandse opleiding in deze branche de leiding van het bedrijf terzijde zal moeten staan. Hij zal op den duur, bij gebleken geschiktheid, worden opgenomen in de directie. De nieuwe functionaris zal zich de kennis eigen moeten maken van de verschillende facetten van de in- en verkoop van ruwe tabak en van tabaksproducten. Ook de technische gang van zaken in de sigarenfabrieken zal hij moeten leren beoordelen. Zijn uiteindelijke taak zal voornamelijk op commercieel terrein liggen. Sollicitanten moeten beschikken over een behoorlijke economische scholing. Kandidaten zullen eventueel worden uitgenodigd voor een psychologisch onderzoek.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met volledige inlichtingen over leeftijd, opleiding en praktijk en vergezeld van een recente pasfoto voor 18 nov. a.s. aan de **Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek**, Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer E.S.B. 161468.

ACCOUNTANT

Lid N.I.v.A.

30 jaar, ongeh., medewerker van een acc. kantoor, goede kennis van „klassieke” mechanische administratiemethoden (boekhoudmachines - ponskaartsystemen), zoekt functie waarin hij kan medewerken aan de voorbereiding en invoering van automation in de administratie. Br. no. E.S.B. 45-3, postbus 42, Schiedam.

Abonneert U op DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

Refereer aan annonces in „E.-S.B.”

Stelcon bedrijfsvloeren

De Meteor heeft een nieuw bedrijfsvloer programma:

STELCON-platen en tegels worden thans gemaakt in drie kwaliteiten:

Stelcon

no. 1

- deklaag van staalbeton.
Heavy-Duty

Stelcon

no. 2

- zeer harde minerale deklaag

Stelcon

no. 3

- basalt deklaag

drie kwaliteiten - drie prijzen

meteor beton

Stelcon de juiste vloer op de juiste plaats

5236
M.V.R.

N.V. Betonfabriek de Meteor - De Steeg - Tel: 08302-3344 Bouwcentrum - Rotterdam

1857 1957

100 JAAR „ZWITSERSE”

een eeuw vertrouwen

Moderne levensverzekering

met insluiting, zonder extra premie, van:

- Extra risicodekking bij overlijden tengevolge van een ongeval
- Extra risicodekking bij overlijden na langdurige ziekte
- Vrijstelling van premiebetaling bij invaliditeit (zowel bij blijvende als bij tijdelijke, algehele of gedeeltelijke invaliditeit door ongeval of ziekte)
- Aandeel in de winst

**ZWITSERSE MAATSCHAPPIJ VAN
LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENT**

KANTOOR VOOR NEDERLAND: HERINGRACHT 500 - AMSTERDAM - TELEFOON 4211

Bij de Prov. Planologische Dienst in Friesland wordt een

sociaal-geografische medewerker

gevraagd.

★

Aanstelling in de rang van Planoloog of Planoloog 1e klasse (salarisgrenzen resp. f 6324,— — f 8964,— en f 8616,— — f 11400,— excl. 6% verhoging en 5.6% compensatie A.O.W.). Salaris in nader overleg te bepalen naar ervaring en leeftijd.

Ervaring in planologisch vooronderzoek wenselijk.

★

Sollicitaties, met uitvoerige inlichtingen en opgave van referenties, te richten aan de directeur van het Bureau van de Provinciale Planologische Dienst in Friesland, Provinciehuis te Leeuwarden, voor 20 november 1957.

Geen bezoek dan na oproep.